

A Simonyi-Semadam-kormány megalakulása.
A Kisgazdapárt és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja*

Rubinek Gyula a nemzetgyűlési választásokra visszatekintve arról beszélt, hogy a Kisgazdapárt ellenzéki pártként vett részt a választásokon.¹ Ez a megállapítás csak annyiban volt igaz, hogy a Kisgazdapárt képviselőjelöltjei választási programbeszédükben sok helyütt a parasztság többségének hangulatához simultak.

A Kisgazdapárt kétarcúsága megmaradt a választások után is. A párt képviselőcsoportjának alakulóértekezletén „úgy a papság, mint a nemzeti hadsereg ellen felszólalások hangzottak el”. E nézetek „ellen . . . magam is felszóltam és tudomásom van róla, hogy azóta más alkalomkor Patacsi Dénes államtitkár úr utasított vissza hasonló támadásokat”² — írta Pallavicini György. A Kisgazdapárt mint a legtöbb mandátummal rendelkező párt, igényt tartott a miniszterelnökségre³, a párt jelöltje e tisztségre Rubinek Gyula volt.

Az uralkodó osztályok — különösen a nagybirtokos arisztokrácia — a Kisgazdapárt kétarcúságának felszámolására törekedtek, és igyekeztek elűzni a pártot a miniszterelnökségtől. Az eltérben álló arisztokrata politikusok közül Pallavicini lépett akcióba, kijelentette, hogy kilép a Kisgazdapártból. Ezt egyfelől azzal indokolta, hogy nem látja érvényesülni a pártban a keresztény-nemzeti irányt, amelynek alapján őt képviselővé választották.⁴ Másfelől kifogásolta a párt alakuló értekezletén több képviselő részéről elhangzottakat, s azt, hogy a párt „volt kommunistákat” léptetett fel képviselőjelöltként.⁵

Rubinek indítványára a Kisgazdapárt visszautasította Pallavicini vádjait,⁶ s felszólította őt, nevezze meg azokat, akik korábban kommunisták voltak.⁷ Pallavicini nyílt levélben ismételte meg vádjait, így a kommunistákra vonatkozókat is.⁸ Nagyatádi Sza-

¹ Pesti Hírlap, 1920. február 13. A Kisgazdapárt nem egyesül a keresztény párttal.

² Uo. 1920. február 20. Pallavicini levele.

³ Uo. február 17. A kormányzó hatalom kibővítéséről tárgyalnak.

⁴ Uo. február 18. Pallavicini kilépett a Kisgazdapártból.

⁵ Uo. február 19. A politika eseményei; uo. február 20. Pallavicini levele.

⁶ Uo. február 19. A politika eseményei.

⁷ Uo.

⁸ „Nem alapul téves információ az, hogy a párt olyan hivatalos jelöltek állított, akik a kommunizmus alatt erősen kompromittálva voltak. Nem kívánok más hivatalos jelöltek megemlíteni, mint Mohácsy Lajost, aki a proletárdiktatúra alatt Pápán lapot szerkesztett és abban a proletárdiktatúrát dicsőítő és a polgári társadalmat támadó . . . cikket írt, és Drózdny Győzöt, akit a pacsai kerület meg is választott nemzetgyűlési képviselőnek . . .” Pesti Hírlap, 1920. február 20. Pallavicini levele. — Természetesen sem Drózdny Győz, sem Mohácsy Lajos nem volt kommunista. Drózdny Győz tanítói képesítéssel rendelkezett s a Tanácsköztársaság alatt a proletárgyerekek nyaraltatását intézte Pápán, de a szegedi ellenforradalmi kormány felé is kapcsolatot keresett. A Tanácsköztársaság veresége után különböző vádak merültek fel ellene. E vádak alapján bírósági tárgyalásra került sor, a bíróság azonban felmentette a vádak alól, de a Tanácsköztársaság alatti tevékenységére nem borítottak fátylat. Drózdny 1919 őszén Nagyatádi Szabó titkára lett. — Mohácsy Lajos evangélikus lelkész az 1909-ben alakult Kisgazdapárt egyik vezetője volt. A forradalmak alatt szerkesztője a Veszprémi Hírlapnak,

* Részlet egy nagyobb tanulmányból.

bót és híveit — megnevezésük nélkül — mint októbristákat támadta, amikor így írt: „küzdni fogok az olyan paktumos és a helyzet valódi képét a földműves nép előtt elhomályosító politika ellen, amely lehetővé teszi, hogy a Károlyi-féle forradalmat és az utána következő . . . korszakot és általában minden hatalmat készséggel szolgáló elemek földműves lobogó alatt a keresztény nemzeti megújódás folyamatát megakasztassák és bennünket pár év, vagy hónap alatt ismét oda juttassanak, ahol a múlt év március 21-ike kezdődött.”⁹

Sokan — köztük a KNEP-tag képviselők — azt remélték, hogy Pallavicini kilépését többen fogják követni, „úgy hogy a keresztény párt néhány napon belül többséghez fog jutni. Egyelőre optimisztikus számítás szerint 8–10 kisgazdapárti kilépését remélik . . .”¹⁰ Az adott pillanatban azonban semmi jel nem mutatta, hogy a Kisgazdapártban Pallavicini kilépése követőkre talál.

Március 1-én, Horthy kormányzóvá választásával Huszár Károly beadta lemondását.¹¹ Az első napon a miniszterelnöki posztra a következő nevek kerültek szóba: Teleki Pál, Ráday Gedeon és Haller István.

A Pesti Hírlap értesülése szerint felmerült a fúzió lehetősége a Kisgazdapárt és a KNEP között. Ha ez nem sikerülne, a KNEP-ből és a Kisgazdapártból kilépett képviselőkkel új párt alakulna. A KNEP-be ui. hír érkezett arról, hogy a Kisgazdapártból nyolc képviselő kilép.¹²

A Kisgazdapárt értekezlete elvileg egyetértett azzal, hogy az új kormánynak koncentrációs kabinetnek kell lennie. Pallavicini kilépése a Kisgazdapártból és a párt elleni támadás azonban nem múlt el nyomtalanul. Mi sem mutatta ezt jobban, mint az, hogy ezúttal már szó sem esett a miniszterelnöki funkcióhoz való ragaszkodásról. Nagyatádi Szabó István csupán azt jegyezte meg, „hogy a párt nem személyi, hanem tárgyi garanciákat kíván az új kormány megalakításánál és nem nézi azt, hogy ki a kormányelnök, hanem csakis saját programját kívánja megvalósítani és bárki legyen az, készséggel támogatja, ha a párt törekvéseinek és programjának megfelel . . .”¹³

Az értekezletről szóló tudósítás szerint a „pártból hat-nyolc képviselő csatlakozni kíván a keresztény nemzeti egyesülés pártjához, illetve annak keretén belül a keresztény- és földműves pártot akarják megalakítani . . .”¹⁴

Ezzel a KNEP és a Kisgazdapárt között már 1920. február második felében megkezdődött erőpróba új szakaszába érkezett. A kérdés az volt, sikerül-e elérni a két legnagyobb párt fúzióját, vagy legalább a Kisgazdapárt kettészakítását, Nagyatádi Szabónak és híveinek ellenzékebe szorítását? Utóbbi esetben a KNEP jelentős számú mandátum birtokába jutna és kormányzópárt lehetne.

A Kisgazdapárt a KNEP támadására ellentámadással válaszolt. Egyrészt Rubinek nyilatkozatban közölte, hogy pártja neve a jövőben „keresztény” Kisgazdapárt lesz,¹⁵ másrészt tárgyalásokat kezdett a párt Huszár miniszterelnökkel, hogy a KNEP-ben körülötte csoportosuló 32 fő lépjen át a Kisgazdapártba,¹⁶ harmadrészt megakad-

amelyben a Tanácsköztársaság kikiáltását követően a proletárdiktatúrát dicsőítő cikkek jelentek meg. Mohácsyt az ellenforradalmi bíróság nem találta bűnösnek. (Vö.: Nemzeti Újság, 1920. március 7. Akit még a vörösök is túlzónak találtak; Nemzetgyűlési Almanach 1920–1922. Szerk.: Vidor Gyula. Bp. é. n. 37–38.; *Király István*: Nagyatádi Szabó István és pártja az első világháború előtt (klny.) Bp. 1966. 409.; Veszprémi Hírlap, 1919. március 21-e utáni számai.)

⁹ Pesti Hírlap, 1920. február 20. Pallavicini levele.

¹⁰ Uo. 1920. február 19. A politika eseményei.

¹¹ A tanulmány elkészítésénél az alábbi munkákat hasznosítottam: *Nemes Dezső*: Az ellenforradalom története Magyarországon. 1919–1921. Bp. 1962.; *Fehér András*: A magyarországi Szociáldemokrata Párt és az ellenforradalmi rendszer 1919 augusztus–1921. Bp. 1969.; *Pölsökei Ferenc*: Horthy és hatalmi rendszere 1919–1922. Bp. 1977.; Magyarország története 8. kötet. Főszerk. Ránki György. Bp. 1976.; *Gergely Jenő*: A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923. Bp. 1977.; *L. Nagy Zsuzsa*: Bethlen liberális ellenzéke (A liberális polgári pártok 1919–1931). Bp. 1980.; *Mészáros Károly*: Magyarország története 1919–1929. Egységes egyetemi jegyzet. Bp. 1973.

¹² Pesti Hírlap, 1920. március 2. A Huszár-kormány beadta lemondását.

¹³ Uo. 1920. március 2. A Kisgazda- és Földművespárt hangulata.

¹⁴ Uo. 1920. március 2. Új gazdapárt alakul.

¹⁵ Uo. 1920. március 7. Rubinek nyilatkozata a Kisgazdapárt névváltozásáról; uo. 1920. március 9. Keresztény Kisgazda és Földművespárt; Új Barázda, 1920. március 3. Megkezdődtek a kihallgatások a kormányzónál; uo. 1920. március 5. Kormányzópárt.

lyozta azt a Haller-féle kezdeményezést, hogy a Sokorópátkai Szabó Istvánt és Patacsit követő 25–30 képviselő átlépjön a KNEP-be.¹⁷ Végül is mindössze nyolc kisgazdapárti képviselő indított akciót, de ők sem a kilépés, hanem a KNEP és a Kisgazdapárt fúziója érdekében. E képviselők azt is kívánták, hogy „az új pártba ne vegyék fel azokat, akik a forradalmak idején kompromittálták magukat”.¹⁸ Az akció tehát Nagyatádi Szabó Istvánnak és híveinek a pártból való eltávolítását célozta.

Végül Huszár és követői maradtak a KNEP-ben, s a Kisgazdapártból egyelőre még a Hallernek lekötöztetett Czettler Jenő¹⁹ sem lépett ki, a KNEP-vezér Haller azonban a Kisgazdapártban persona non grata lett. Így azután pártszakadás, kilépések, illetve fúzió helyett a két párt közös intézőbizottságot hozott létre.²⁰

Horthy kormányzó a politikusok egész sorát, köztük a nagybirtokos arisztokrácia és a fináncotke élvonalbeli képviselőit és az egyházak vezetőit is meghallgatta. A Somogyi—Bacsó-gyilkosság esetleges külpolitikai következményeinek kivédése céljából az MSZDP vezetői is meghívót kaptak Horthyhoz a kormányalakító tárgyalásokra, amit a francia sajtó elismeréssel nyugtázott.²¹

A pártok teljesen szabad kezét adtak a kormányzónak a miniszterelnök személyének kijelölésében. Hegedüs Lóránt, a Nemzeti Középpárt tagja, a Kereskedelmi Bank elnöke, a külföld felé fontosnak tartotta, hogy tekintéllyel rendelkező politikus legyen a miniszterelnök.²² Részben a Kisgazdapárt, főleg azonban a pártonkívüli és a liberális sajtó — Bacsó-gyilkosság esetleges külpolitikai következményeinek kivédése céljából — emlegette miniszterelnökként.²³ Apponyi elhárította magától e posztot és Párizsból küldött táviratában Huszár Károly maradásának ésszerűségét hangsúlyozta, mintegy jelezve: a kispolgári politikusok ideje még nem járt le. Noha szóba került a miniszterelnöki posztra a KNEP-vezér Teleki Pál neve is, Apponyi távirata után Hegedüs és a Bethlen—Teleki-csoport is belátta, hogy Telekinek még várnia kell.²⁴

Huszárnak tapasztalnia kellett, hogy pártjában nincs egyöntetű bizalom személye iránt, ezért mondott nemet jelölésre és Hallert javasolta utódjául. A KNEP kiállt Haller mellett, de vállalkozását már eleve kilátástalanná tette, hogy a Kisgazdapárt a jelzett ellentétek miatt hallani sem akart róla.²⁵

Így került előtérbe Simonyi-Semadam Sándor — a nemzetgyűlés alelnöke — szinte az ismeretlenség homályából. A KNEP-ben nem tartozott egyik csoporthoz sem, és talán éppen ezért osztatlan népszerűségnek örvendett. A Kisgazdapárt konciliáns egyéniségnek tartotta, a párt Rubinek-féle szárnya a régi agrárius szakírókat üdvözölte benne.²⁶

Simonyi-Semadam,²⁷ mint designált miniszterelnök, kezdetben szintén „egy több-

¹⁶ Új Barázda, 1920. március 3. Megkezdődtek a kihallgatások a kormányzónál.

¹⁷ Uo. 1920. március 9. Nem sikerült a Kisgazda- és Földművespárt szétrobbantása.

¹⁸ Putnoki Mór, Magyar Kázmér, Czettler Jenő, Horthy Jenő, Gedeon Jenő, Hir György, Fáy Gyula, Huszár Elemér alkotta e csoportot. Uo. és Pesti Hírlap, 1920. március 9. Keresztény Kisgazda- és Földművespárt. (Az idézet innen való.)

¹⁹ Hir szerint „Czettler egyébként le van kötelezve Haller iránt, aki őt az illetékes szakkörök ellenzése dacára a közgazdaságtudományi egyetem tanárává nevezte ki”. Új Barázda, 1920. március 9. Nem sikerült a Kisgazda- és Földművespárt szétrobbantása.

²⁰ Pesti Hírlap, 1920. március 10. Keresztény—Keresztény Kisgazdapárt.

²¹ Uo. 1920. március 3. Horthy kormányzó megkezdte a politika vezetőinek meghallgatását.

²² Uo.

²³ Új Barázda, 1920. március 7. Kibontakozási tárgyalások; Pesti Hírlap, 1920. március 10. Huszár nem vállalja tovább a miniszterelnökséget.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Pesti Hírlap, 1920. március 11. Simonyi-Semadam Sándor a designált miniszterelnök.

²⁷ Simonyi-Semadam Sándor 1864-ben született. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Németországban végezte, majd ügyvéd lett Budapesten, s egyszersmind több lap politikai, jogi és közgazdasági cikkírója. 1901-ben néppárti programmal választották országgyűlési képviselővé, s 1918-ig tagja volt az országgyűlésnek. 1919 őszén részt vett a Keresztény Gazdasági Szociális Párt újjászervezésében. 1920-ban a KNEP programjával képviselőnek választották, s a Nemzetgyűlés egyik alelnöke lett. Pártjától eltérően maradéktalanul élvezte a katolikus főpapság bizalmát. Ennek egyik jele, hogy egy sor

ségi párt alakításával” akarta megvalósítani a kibontakozást. Ezért új pártalakulást tartott szükségesnek, „egy nagy egységes kormányzópártot”, amely kezébe veszi a vezetést.²⁸ Rubinek azonban kijelentette, hogy ezen az alapon a válságot vele és pártjával megoldani nem lehet. A Kisgazdapárt nem engedi, hogy részt üssenek egységén, csak azért, hogy az ily módon megerősített párt magának szerezze meg a kormányhatalmat. Rubinek azt ajánlotta, hogy a két párt együtt kormányozzon tovább, amíg helyzetük befelé és kifelé jobban megszilárdul. Közben „a tiszántúli választások alapján fordulhat úgy a helyzet, hogy a majdan többséggel rendelkező párt egyedül vállalja a felelősséget a kormányzásért”.²⁹

A Kisgazdapárt állásfoglalása következtében tehát kezdett általánossá válni az a felismerés, hogy a kormányalakítás csak a KNEP és a Kisgazdapárt koalíciója alapján vihető keresztül. Simonyi-Semadam azonban még nem adta fel a reményt, hogy az utolsó pillanatban sikerül tető alá hoznia az új kormányzópártot, Nagyatádi Szabó nyilatkozata viszont minden tekintetben megerősítette Rubinek szavait és így a KNEP új többségi párt alakítására vonatkozó terve elvetélt.³⁰

Ezután a KNEP és a Kisgazdapárt elhatározta, hogy önállóságuk és programjuk érintése nélkül szövetkeznek a kormányzás és a törvényhozás legsürgősebb kérdéseinek megoldására, a két párt közös intézőbizottságot választ,³¹ a tiszántúli választásokon viszont mindkét párt önállóan vesz részt.

A legfontosabb kormányzási teendőket az alábbi pontokban állapították meg:³²

1. A béke megkötése; 2. új alkotmány és új választójogi törvény elkészítése; 3. a földreform végrehajtása; 4. a pénzügyi állapotok rendezése; 5. a közigazgatás államosítása; 6. mezőgazdasági érdekképviseletek szervezése; 7. az 1848. évi XX. tc. végrehajtása, a katolikus autonómia megvalósítása; 8. a középiskolai és egyetemi oktatás reformja és ennek keretében a zsidókérdés megoldása; 9. az 1918. október 31-e óta alakult forradalmi kormányok tevékenységének felülvizsgálása. A Népköztársaság és a Tanácsköztársaság rendelkezéseinek revízió alá vétele, kinevezések, előléptetések érvénytelenítése, illetve felülvizsgálata; 10. a miniszterek és az intézkedési hatáskörök betöltött tisztviselők, valamint politikai állásban voltak felelősségre vonása és vád alá helyezése, nemcsak a forradalmak időszakára nézve, hanem visszamenőleg 1914. július 28-tól kezdődőleg azok esetében is, akik a háború céltalan folytatásáért, a háború elvesztéséért és az ország összeomlásáért felelősek. A felsorolás egyúttal fontossági sorrendet is jelentett.

A Kisgazdapárt programjában³³ a földreform megvalósítása; az önkormányzati

egyházmegyei takarékpénztár elnökségének elnöki tisztét töltötte be. Nem volt igazi kurzus politikus. 1918 előtt még Huszárhoz és Hallerhez képest is a második vonalba tartozó néppárti ember volt. Simonyi-Semadam kinevezésekor nem csupán a Kisgazdapárt, de a KNEP is úgy látta, hogy közzgazdász került a miniszterelnöki székbe. Ez utóbbi, továbbá az a körülmény, hogy a KNEP-en belül a mérsékelt irányzathoz tartozott és szabad királyválasztó felfogást vallott, magyarázza miniszterelnöki kinevezését. A Simonyi-Semadam-kormány helyzetét nagymértékben meggyengítette a trianoni békeszerződés aláírása, s az, hogy Simonyi-Semadam vonakodott a nemzetgyűlés elé terjeszteni a kormányzó házfelosztási jogáról szóló törvényjavaslatot. Ez utóbbi miatt Horthy nem ragaszkodott személyéhez. Simonyi-Semadam az 1920. június végén megindult nemzetközi bojkottmozgalom miatt mondott le. Vö.: Nemzetgyűlési Almanach 1920—1922. Szerk. Vidor Gyula. Bp. é. n. 126—127. Public Record Office. Foreign Office 371/4853. Central Europe Confidential. No. 457. Arhelstan—Johnsonak, Anglia budapesti főmegbízottjának 1920. június 25-i jelentése Curzonnak; Vírradat, 1920. április 14. Megalakult a Keresztény Nemzeti ellenzék; *Gergely Jenő*: A püspökkar tanácskozásai. Bp. 1984. 34—35.

²⁸ Pesti Hírlap, 1920. március 12. A Kisgazdapárt nem fogadta el Simonyi-Semadam tervét.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

³¹ Uo. 1920. március 13. A kereszténypárt és a kisgazdák szövetkezése a kormányzásra.

³² Uo.; Nemzeti Újság, 1920. március 12. Simonyi-Semadam folytatja tárgyalásait; Uo. 1920. március 13. Az együttműködés feltételei; Uo. 1920. március 14. Simonyi-Semadam kormánya.

³³ Budapesti Újság, 1919. október 21. A Nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló Kisgazdapárt és Földművespárt programja.

szervek demokratizálása (a virilizmus reformja útján); a demokratikus szabadságjogok (sajtó, szólás, gyülekezés, szervezkedés) biztosítása; a progresszív adórendszer bevezetése; a mezőgazdasági érdekképviseletek kiépítése;³⁴ a pénzügyi helyzet rendezése;³⁵ a háborús terhek progresszív alapon való viselése, illetve a hadinyereségből származó vagyon jelentős részének elkobása; a kisipar hathatós támogatása állt előtérben. E programpontok közül a földreform végrehajtása, a mezőgazdasági érdekképviseletek megalakítása és a pénzügyi állapotok rendezése került a közös kormányzati programba.

A KNEP programjában³⁶ — amely a Keresztény Gazdasági Szociális Párt és a Keresztény Nemzeti Párt célkitűzéseit olvasztotta magába — a legfontosabbnak tekinthető követelések a következők voltak: a földreform végrehajtása;³⁷ az önkormányzati szervek demokratizálása (a virilizmus eltörlésével); a mezőgazdasági kamarák kiépítése; a közigazgatás államosítása; a katolikus autonómia megvalósítása;³⁸ a nagy vagyonok progresszív megadóztatása; a felekezeti arányszámok érvényesítése a főiskolai felvételleknél; a munkásbiztosítási intézmény revíziója és szociális követelések. A KNEP fenti programpontjai közül a földreform, a katolikus autonómia, a numerus clausus,³⁹ továbbá a közigazgatás államosítása került előtérbe.

A földbirtokreform végrehajtása tehát mindkét párt programjában az első helyen állt. Annál meglepőbb a közös kormányprogramban szereplő 2. pont, amely új alkotmány és új választójogi törvények elkészítését irányozta elő. Az 1920. évi I. tc. az általános és titkos választójogról szóló Friedrich-féle rendeleteket⁴⁰ kodifikálta. A parlament szerkezetét illetően a Kisgazdapárt programjában azonban a főrendiház korszerű reformja szerepelt,⁴¹ és a vonatkozó Friedrich-féle rendelettel szemben — nem kívánt önkormányzati választójogot adni a nőknek. Ezt azzal indokolta, hogy a nők nagy részét az egyházak befolyásolnák az önkormányzati választásokon,⁴² ami elősegítené a KNEP előretörését.

A Kisgazdapártnak sikerült elérnie, hogy a forradalmi kormányok tevékenységének felülvizsgálatát — ami Nagyatádi Szabó és hívei ellen irányult —, a háború céltalan folytatásáért, elvesztéséért és az összeomlásért felelős politikusokra is kiterjesszék.

A KNEP és a Kisgazdapárt meghajolt a tisztikar ama követelése előtt, hogy a hadügyi tárca élén politikus helyett katona álljon.⁴³

A legfontosabb teendők megállapítása után a kormány összetétele tekintetében elvi megállapodás született: ha a KNEP tölti be a miniszterelnöki posztot, a belügy-miniszteri tárcát a Kisgazdapárt kapja és fordítva.⁴⁴ E megállapodásnak 1920 tavaszán nem szereztek érvényt: Simonyi-Semadam miniszterelnök átmenetileg a belügyminiszteri posztot is betöltötte, majd április derekától Dömötör Mihály lett a belügyminiszter, aki ebben az időben a KNEP tagja volt; a miniszterelnöki posztot nem vállaló Teleki Pál április közepén külügyminiszter lett.⁴⁵

A KNEP belső erjedését tükrözte a tárcák elosztásánál támadt véleménykülönbség is. Három felfogás ütközött ui. a pártban: a) az intranzigens keresztény: Friedrich —

³⁴ A mezőgazdasági érdekképviseletek kiépítését Rubinek már a századfordulón megfogalmazta.

³⁵ A pénzügyi helyzet rendezését Korányi Frigyes már február derekán sürgette. Nemzeti Újság, 1920. február 13. Tanácskozások a fűzióról.

³⁶ Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon. 320—323.; 327—328.

³⁷ Nemzeti Újság, 1920. február 6. A KNEP legsürgősebb követelései.

³⁸ A katolikus autonómiáról l.: *Csizmadia Andor*: A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban. Bp. 1966. 136—139.

³⁹ A Kisgazdapártban a Rubinek-csoport ugyancsak sürgette a numerus clausus bevezetését az egyetemeken. Nemzeti Újság, 1920. február 13. Tanácskozások a fűzióról.

⁴⁰ L. az 1919. évi 5985., 5986., 5987., 5988. M. E. számú rendeleteket. (Vö.: *Mészáros Károly*: Az 1920. januári nemzetgyűlési választások. Párttörténeti Közlemények, 1984/2. 154—156.)

⁴¹ Budapesti Újság, 1919. október 21. A Nagyatádi Szabó vezetése alatt álló Kisgazda- és Földművespárt programja.

⁴² Pesti Hírlap, 1920. október 2. A nők törvényhatósági választójoga; Nemzeti Újság, 1920. október 15. Az önkormányzati választójog.

⁴³ Pesti Hírlap, 1920. március 5. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja.

⁴⁴ Uo. 1920. március 13. A kereszténypárt és a kisgazdák szövetkezése a kormányzásra.

⁴⁵ Országos Levéltár (a továbbiakban: OL). Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (a továbbiakban: MT jkv.) 1920. április 19.

Erekly-féle szélsőlegitimista; b) az agrárius felfogást támogató keresztény szocialista; amely az elvi legitimizmus alapján állt: Haller—Huszár—Vass; c) a merkantilista finánc-tőkés irányzat: Hegyeshalmi—Urbanovich.

A KNEP-en belüli erőviszonyok ennél természetesen bonyolultabbak voltak.⁴⁶ Míg az intranzigens alapon álló Friedrich a gazdasági tárcák fontosságát emelte ki,⁴⁷ a Friedrich-től eltávolodó Haller—Huszár-csoport készséggel lemondott a legfontosabb gazdasági tárcák egyikéről, a kereskedelmi tárcáról a Kisgazdapárt javára, és az intellektuális tárcákat igényelte a KNEP-nek.⁴⁸ A KNEP-ben elhelyezkedő merkantilista irányzatú finánc-tőkés csoport a párthoz tartozó, egyben a Hitelbank igazgatósági tagjai között helyet foglaló Hegyeshalmi Lajost vagy Urbanovich Zoltánt, a Magyar Bank igazgatóját akarta látni a kereskedelmi tárca élén.⁴⁹

A KNEP belső megosztottsága következtében a kereskedelmi tárcáért nagyobb eséllyel versengett a Kisgazdapárt és Hegedüs Lóránt,⁵⁰ aki a TÉBÉ-t (Takarékpénztárak és Bankok Egyesületét) tudta maga mögött. E vetélkedés a hónap derekáig, vagyis a Simonyi-Semadam-kormány megalakulásáig nem dőlt el. A sajtó már március 18-án a Kisgazdapárt jelöltjét, Balogh Elemért, a Hangya vezérigazgatóját emlegette kereskedelemügyi miniszterként. Mivel Balogh Elemér a vezérigazgatói posztot nem cserélte fel a miniszteri tárcával, Emich Gusztáv kereskedelemügyi államtitkár lett a miniszter,⁵¹ aki azután a Kisgazdapártba való belépésével jelezte agrárius elkötelezettségét.

Az 1920. március 15-én megalakult Simonyi-Semadam-kormány⁵² névsorára pillantva azt látjuk, hogy mind a miniszterelnöki, mind a belügyminiszteri tárca egyelőre a KNEP kezébe került. A kormányzás szempontjából kulcsfontosságú politikai tárcákat is a KNEP tölti be, érvényesítve a Telemi körül csoportosulóktól származó azon elvet, hogy a kormányzás tengelye a KNEP-ben van.

Simonyi-Semadam miniszterelnök a nemzetgyűlés március 17-i ülésén mondta el programbeszédét, hangsúlyozva, hogy megbízatása időleges, átmeneti jellegű, fő feladata a tisztántúli nemzetgyűlési választások megejtése a román királyi hadsereg kivonulása után, valamint a békeszerződés aláírása.⁵³

A dualista rendszer — s egyben a régi politikai gárda — bírálatával kezdte mondanivalóját Simonyi-Semadam: „... óriási mulasztásokat követett el a múlt akkor, amikor a parlament porondját legnagyobbbrészt meddő közjogi vitákkal és az ekörül csoportosuló személyi kérdésekkel töltötte . . .” Sajnálattal állapította meg, hogy nem jött létre egy egységes párt, amely „párt legerősebb támasza minden kormánynak . . .”⁵⁴ Simonyi-

⁴⁶ 1920. március végén a KNEP-ben a fent jelzettek mellett a következő áramlatok találhatók: 1. A számos irányzatra oszló keresztényszocialista csoport: a) az intranzigens legitimisták (Beniczky—Szmracsányi-csoport), b) a nemzetiségi keresztény szocialista csoport (Bleyer), c) „szélső-keresztényszocialista” csoport (Griger—Szabó); 2. szabadkirályválasztók (Rassay—Dömötör); 3. a „grófi csoport” (Telemi—Klebensberg). Vö.: *Gergely Jenő*: A keresztényszocializmus Magyarországon. 155—156.

⁴⁷ Pesti Hírlap, 1920. március 5. A kormányzó tárgyalásai.

⁴⁸ Uo. 1920. március 6. A kihallgatások.

⁴⁹ Uo. 1920. március 11. Simonyi-Semadam Sándor a designált miniszterelnök.

⁵⁰ Uo. 1920. március 7. A kihallgatások és a helyzet.

⁵¹ Uo. 1920. március 18. A keresztény egyesülés továbbra is támogatja Simonyi-Semadamot.

⁵² Miniszterelnök és belügyminiszter: Simonyi-Semadam Sándor,

Pénzügyminiszter: br. Korányi Frigyes,

Földművelésügyi miniszter: Rubinek Gyula,

Vallás- és közoktatásügyi miniszter: Haller István,

Igazságügyminiszter: Ferninándy Gyula,

Honvédelmi miniszter: Soós Károly,

Munkaügyi- és népjóléti miniszter: Benárd Ákos,

Közélelmezési miniszter: Nagyatádi Szabó István,

Nemzeti kisebbségi miniszter: Bleyer Jakab,

Kisgazdák minisztere: Sokorópátkai Szabó István,

A külügyi és kereskedelemügyi tárca egyelőre betöltetlen. OL, MT jkv. A kormány össze-tételét közli *Böloný József*: Magyarország kormányai 1848—1975. Bp. 1978. 63—64.

⁵³ Nemzetgyűlési Napló, 1920—1922. Bp. 1920. I. kötet 119.

⁵⁴ Uo. 118.

Semadam programbeszédében érintette az MSZDP, illetve a munkásosztály ügyét is.⁵⁵ A szorult helyzetben levő MSZDP-vezetőség felajánlkozása ellenére Simonyi-Semadam a marxizmusról és az osztályharcra való lemondáshoz kötötte a munkásosztály anyagi helyzetének javításán való közös munkálkodást: „ha a munkásosztály lemond a marxizmusról; ha lemond az osztályharc lezavaráról belsőleg és meggyőződészerűen is, és szervezetét nem harci szervezetként akarja tovább fenntartani, hanem egyedül és csupán saját becsületesen, jól felfogott magyar érdekeinek ápolására; akkor testvéreként óhajtom őket fogadni és szívesen közreműködöm minden olyan javításon, segítségen, amely az ő anyagi helyzetüket, megbecsülésüket jobbá teszi...⁵⁶

A megoldandó feladatok közül elsőként a gazdaságiakat említette a miniszterelnök. A pénzügyi kérdések rendezését és ezzel együtt a tisztviselők és minden fix fizetésű alkalmazott anyagi helyzetének a javítását ígérte, majd alig titkolt antiszemita éllel az áruzsora és a láncereskedelem kiküszöbölését célzó törvény alkotására s a konjunkturális haszon megadóztatására hívta fel a nemzetgyűlés figyelmét. A továbbiakban a közigazgatási reformról, a földreformról, az ipartörvény revíziójáról, a Munkás- és Betegsegélyező Pénztár államosításáról, a büntető törvénykönyv reformjáról, a katolikus autonómiairól szóló 1848. évi XX. tc. végrehajtásáról, vagyis a keresztény kurzus programjáról szolt a miniszterelnök.⁵⁷

A földreform kapcsán Simonyi-Semadam alapelveként emelte ki: „Minden jóra való magyar földművest, földmunkást földhöz kell juttatni, még pedig nem ingyen, nem ajándékkal, ... hanem tisztességes becsületos vételáron...⁵⁸ Az ipartörvény revíziójának novelláris rendezését ígérte, amely a tanult kisiparost a tanulatlan kontártól lesz hivatva megvédeni.⁵⁹ A mezőgazdasági érdekképviseleti szervek felállításával azt kívánta biztosítani az agrárlakosság számára, amit a Munkás- és Betegsegélyező Pénztár államosításával a munkásosztálytól el kívánt venni: az érdekvédelmet.

Ezt követően a miniszterelnök felolvasta Apponyi Albertnak a párizsi magyar béke delegáció elnökének még Huszár miniszterelnökhöz címzett, március 14-én érkezett levelét. A levél rámutatott, hogy a magyarországi fehérterror, a katonai önkény, a törvénytelen ségek gátolják a béke delegáció tevékenységének eredményességét, és rontják a népszavazásért folytatott küzdelem esélyeit, ezért a törvényesség uralmának helyreállítására szólított fel.⁶⁰

⁵⁵ Az MSZDP vezetői felkeresték Rubinek Gyulát és tárgyaltak vele. E tárgyalásról a március 16-i minisztertanács ülésén számolt be Rubinek. Az MSZDP vezetői elmondták Rubineknek, kések felhagyni az osztályharccal, a területi integritás alapjára helyezkedni és a kurzust támogatni, ha a párt tagjainak és vezetőinek az üldözését megszüntetik. OL, MT, jkv. 1920. március 16.

⁵⁶ Kijelentette még: „A munkásosztály egy nagy része — talán 90%-a — megtevédt, téves utakon járt, az első forradalomnak ő volt a hordozója, zászlóvivője és azon a lejtőn, amelyre nem tudta, hogy vezetik, lecsúszott a vörös örvény mélyébe...” Nemzetgyűlési Napló, 1920—1922. Bp. 1920. I. kötet 120.

⁵⁷ Uo. 118—121.

⁵⁸ Uo. 122.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ A Napló vonatkozó részéből kitűnik a levél visszhangja is. „Nagy méltóságú miniszterelnök úr! — hangzott Apponyi levele. — Mindegyre sűrűbben érkeznek hozzánk hírek, amelyek arról számolnak be, hogy hazánkban egyéni vállalkozások felekezeti szempontokból a polgároknak a köztörvények által biztosított szabadságát és az egyének életét veszélyeztető módon erőszakoskodnak. (Nagy zaj. Felkiáltások a baloldalon: A zsidó sajtó terjeszti! Halljuk! Halljuk!) A törvény által létesített... (Nagy zaj a baloldalon.) Kérem, méltóztassanak rám bízni, hogy mit tartok felolvasandónak és mit nem.”

(Olvasva tovább:) „A törvény által létesített bírói és rendőri hatóságok hatáskörébe való ez a beavatkozás mint minden, a jogrendet veszélyeztető cselekmény, megintgatja az erkölcsi állapot, amelyen a polgárosult társadalomnak nyugodnia kell. Az anarchia felé vezető ez az eljárás általában kárthatatandó, ámde sokszoros súlyal esik latba azokban a vonatkozásokban is, amelyek gondozása a magyar béke delegációnak egyik feladatát képezi. A béke delegáció kötelesség szerű figyelemmel kíséri a világsajtóban a közállapotokat illető közléseket, s ezekből mély sajnálkozással majdnem nap-nap után képes megállapítani azt a felette hátrányos megítélést, amellyel az általunk jelzett törvénytelen cselekmények találkoznak. (Egy hang jobbfelől: Ha igazak! Mozgás a baloldalon.) Annál aggasztóbb érzésekkel kell kísérnünk országunk színvonalának süllyedését s az abból joggal folyó ártalmas megítélést, minél inkább képesek e körülmények a

Simonyi-Semadam programbeszédét a KNEP-ben felháborodással fogadták, elsősorban Apponyi levelének felolvasása miatt, s magát a felolvasást is meg akarták akadályozni. Friedrich István és szűkebb köre a KNEP első soraiban ült, onnan indult minden tiltakozás.

Az országgyűlés jobboldala, ahol a kisgazdapártiak ültek, Apponyi levelének felolvasása alatt mindvégig csendes maradt,⁶¹ sőt, Rubinek⁶² eltekintve helyesléssel fogadta a felolvasást. A vitában felszólaló kisgazdapárti képviselők közül azonban senki sem merte kifejezésre juttatni a levél tartalmával való egyetértését. Apponyi levele tükröt tartott a KNEP képviselők elé. A kép, amely a képviselők elé tárult, tiszító volt és zavart okozott. Bár Simonyi-Semadam a minisztertanács ülésén ismertette Apponyi levelét, s azt a szándékát is, hogy a nemzetgyűlésen felolvassa azt,⁶³ a levél elhangzása után a KNEP-ben mégis Simonyi-Semadam önkényes lépéséről beszéltek.⁶⁴

Miért olvasta fel Simonyi-Semadam az Apponyi-levelét? Egyrészt, hogy a továbbiakban megakadályozza a levélben említett cselekményeket,⁶⁴ másrészt, hogy feltárja

békedelegációnak egyik fő érvét, amellyel az ország területi épségének megvédését alátámasztani kívánja, megsemmisíteni. (Mozgás.) . . .

Belállapotaink ecsetelt züllésének hatása a mai, a szó teljes értelmében kényes pillanatban igen kellemetlenül érezhető, mert az általános hangulatot rontó hatásán kívül most már azzal a végtelenül komoly jelenséggel találkozunk, hogy országunk egyes, túlnyomórészt elveendőnek jelzett területein, ahol az általunk javasolt népszavazás feltétlenül részünkre kedvező eredményt ígért, a hangulat ellenünk fordult (Mozgás és zaj.), aminthogy természetes, hogy megszünik annak az államnak atraktív ereje, amely a polgárok elemi közszabadságait megvédeni képtelen, s ahol a törvény uralmát az egyéni erőszak kérdésessé teszi. (Zaj és nyugtalanság. Felkiáltások: Zsidó manőver! Becsapják Nyugat-Európát a zsidók!) Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter: Apponyi is félre van vezetve. (Zaj.)

Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök: Méltóztassanak legalább türelmükkel Apponyit megajándékozni. (Felkiáltások: Éljen Apponyi! Folytatólag olvassa:) „Már legutóbbi elutasításunk előtt az akkor tartott miniszteri konferencián elnökünk utalt a már akkor jelentkező beteges tünetekre, melyek a belpolitikai állapotokban mutatkoznak és kérte a tisztelt kormányt, hogy mindenképp igyekezze az ország belső konszolidációjának haladását biztosítani, és ezáltal is a békedelegáció nehéz munkáját elősegíteni.

Mindezekből kiindulva a békedelegáció a többször ecsetelt eseményeket és az azokból előállott következményeket újból mérlegelés tárgyává tette és elhatározta, hogy előterjesztéssel él a t. kormányhoz. Kérésünk az: méltóztassék haladéék nélkül minden erővel és az államhatalom súlyának teljes latbavetésével intézkedni, hogy a törvény uralma az egész vonalon mielőbb helyreálljon. (Zaj és felkiáltások a jobboldalon: Megvan!) Meg vagyunk győződve, hogy a t. kormány felfogásunkban mindenképp osztozik. Megerősíti ebbeli meggyőződésünket a főméltóságú Kormányzó úrnak éppen ma tudomásunkra jutott programjában a jogbiztonság, a törvény uralma, a közrend fenntartására irányuló kijelentése. Nem is az a szándékunk, hogy útbaigazításokat adjunk, de azt hisszük, hogy támogatjuk törekvéseit, amidőn intó szavunkat a legkomolyabban felemeljük, másrészt tartozunk önmagunknak, hogy igyekezetünk, gondjaink és fáradozásaink teljes eredménytelenségéért a felelősséget magunktól elhárítsuk (Zaj és mozgás a baloldalon.), ha eredménytelenség rajtunk kívül áll, általunk felismert és megszüntetendőnek jelzett, de mindezek dacára továbbra is érvényesülő akadályokat idézhetnek elő, aminthogy egyáltalán további megfontolásunk tárgyát képezi, vajon ha a szanálás a legrövidebb idő alatt be nem következik, egyáltalán lehetünk-e abban a helyzetben, hogy megbízatusunkban továbbra is eljárjunk.” (Mozgás. Felkiáltások: Hallatlan! Oda van Magyarország függetlensége, ha így haladunk!)

Szmrecsányi György: Ez igazán nem áll! (Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)

Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök: (Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Tovább olvasva:) „Végre még azt a tiszteletteljes kérésünket terjesztjük elő, méltóztassék jelen kérésünket a Kormányzó úr főméltóságának tudomására hozni. A fentiekben kifejtett állásfoglalásunk közzétételét, vagy egyéb módon való felhasználását teljesen a t. kormány elhatározására bízuk.” Uo. 123—124. A bal- és jobboldal csupán az ülésrendet, nem pedig a politikai hovatartozást jelzi.

⁶¹ Pesti Hírlap, 1920. március 18. Bemutatkozott az új kormány.

⁶² OL, MT jkv., 1920. március 15.

⁶³ Pesti Hírlap, 1920. március 18. Bemutatkozott az új kormány.

⁶⁴ Nemzetgyűlési Napló, 1920—1922. I. kötet, 129—130.

az ilyen cselekményekből származó káros külpolitikai következményeket, és ezzel szilárdítsa a kormány belső helyzetét, harmadrészt azért, hogy a nemzetgyűlés plénumán a törvénytelenségeket és a fehérterrorra a Somogyi—Bacsó-gyilkosságra zsugorítsa.

A kormányprogram nemzetgyűlési vitájában a KNEP részéről felszólaló Dömötör Mihály azzal vádolta a miniszterelnököt, hogy egyetért az Apponyi-levél tartalmával (ez ellen közbeszólásával tiltakozott Simonyi-Semadam), Apponyi levelének megállapításait pedig tévesnek minősítette, s Apponyi félrevezetésével magyarázta. Dömötör a hadimilliomosok megadóztatásának követelésével s az intranzigens keresztény irányzat fontosságának hangsúlyozásával akart úrrá lenni a KNEP soraiban a levél felolvasása miatt keletkezett zavaron.

A kormányprogram másnap is folytatódó nemzetgyűlési vitájában Pallavicini ugyancsak az Apponyi-levél felolvasása miatt szorította sarokba Simonyi-Semadamot: ha a miniszterelnök nem ért egyet a levél tartalmával, miért olvasta fel azt? — tette fel a kérdést.⁶⁵ Pallavicini érvelését az gyengítette, hogy szóba hozta, illetve elismerte a Somogyi—Bacsó-gyilkosságot. Pallavicini a KNEP és a Kiszgadzapárt szövetségét félsikernek nevezte, szemben a fúzióval, az MSZDP irányában megütött megbocsátó hangtól pedig elhatárolta magát: „Ha segítünk a munkásságon és jogos igényeit kielégítjük, akkor nem lesz szükség a mai munkásvezérekre (ti. az MSZDP-re — M. K.) . . .”⁶⁶

Ernszt Sándort — a KNEP egyik vezetőjét, aki kulcsfigura volt a párt és a püspöki kar közötti kapcsolatokban — ugyancsak nyugtalanították Simonyi-Semadam miniszterelnöknek az MSZDP-ről, illetve a munkásosztályról mondott szavai. Ebben az időben a nyilvánosság előtt Ernszt Sándor fogalmazta meg elsőként az MSZDP további sorsával kapcsolatos lehetőségeket: a kapitalizmus világméretben jelentkező válságának kimenetelétől függően „a szociáldemokráciával előbb vagy utóbb mégis csak kénytelenek leszünk tárgyalni, számolni és esetleg leszámolni”.⁶⁷

A miniszterelnök programbeszéde, Apponyi levelének „kísérő zenéje” kishíján gyászdalává lett az alig levegőhöz jutott új kormánynak: a „KNEP . . . már Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök bemutatkozása alkalmából meg akarta buktatni az új kormányt, s ettől a szándékától csak Rakovszky Istvánnak, a Ház elnökének lakásán tartott rögtönzött állásfoglalása következtében állt el — olvashatjuk —, amennyiben nem tartották előnyösnek a külfölddel szemben az első alkotmányosan megalakult magyar kormányt, mindjárt a bemutatkozása alkalmával való megbuktatását . . .”⁶⁸

A Kiszgadzapárt szónokai a kormányprogram vitájában igen konciliáns magatartást tanúsítottak a miniszterelnök irányában. Méltányolták Simonyi-Semadamnak a földreformról, a közigazgatási reformról mondott szavait és hangosan helyeselték az Apponyi-levél megállapítását a terrorról, a katonai önkényről, amelyet ők nem is egyszer tettek szóvá. Simonyi-Semadam expozéjához csupán Gaál Gaszton tett figyelemre méltó észrevételt.

Gaál kifogásolta a régi politikai gárda küzdelmének közjogi harcoként történő feltüntetését, mivel ilyen beállítás következtében a négyes száz esztendősz függetlenségi küzdelem közjogi harccá zsugorodna. Felszólalása révén először hangzott el a nemzetgyűlésen, egy magát kiszgadzapártinak valló, de többszáz holdjával inkább a nagybirtokos osztályhoz tartozó politikus szájából az a megállapítás, hogy sem a nagybirtok, sem a középbirtok, de még általában a kisbirtok sem nemzetfenntartó erő: „Magyarország jövőjének az 50—60 holdas kiszgadzapsztály a legbiztosabb bázisa — mondta. — Ezekről várom én az ország újjáébredését, ezeknek anyagi, szellemi és erkölcsi emelését várom azt a regeneráló erőt, melyet a természetszerűleg degeneráló felső osztályok helyreállítására szükségesnek tartok.”⁶⁹ Gaál irányelveket várt és sürgetett a miniszterelnöktől a sajtótörvény revíziójára, a gyülekezési és egyesülési jog, valamint a választójog alkotmányos rendezésére.⁷⁰

A nemzetgyűlési vitában a KNEP-szónokok — Dömötör Mihály,⁷¹ Ernszt Sándor,⁷² Friedrich István⁷³ — egyetértettek Simonyi-Semadam programjával, de sajnálták,

⁶⁵ Uo. 137.

⁶⁶ Uo. 138.

⁶⁷ Uo. 145.

⁶⁸ Virradat, 1920. április 11. Bukik a kormány.

⁶⁹ Nemzetgyűlési Napló, 1920—1922. I. kötet 140.

⁷⁰ Uo. 141.

⁷¹ Uo. 126—127.

⁷² Uo. 144—146.

⁷³ Uo. 146—147.

hogy egy egységes kormányzópárt nem jött létre. Felszólalásukban a szociális kérdések megoldásának szükségességét hangsúlyozták, és az antiszemitizmus ébrentartására törekedtek. Megfogalmazták a hadifoglyok hazaszállításának kívánságát is.

A kisgazdapárti szónokok — Gaál Gaszton,⁷⁴ Bodor György,⁷⁵ Lovász János,⁷⁶ Patacsi Dénes⁷⁷ — a két párt közötti fúzió helyett és a földreform mellett olyan kérdéseknek biztosítottak elsőbbséget, mint a 400 éves Habsburg-ellenes küzdelem, az ország alkotmányos berendezkedése, a mezőgazdasági rekvirálások és ármaximálások megszüntetése, a hadirokkantak és hadiözvegyek ügyének megoldása.

A nemzetgyűlési választásokkal és kormányzóválasztással az ellenforradalmi kormány ideiglenes jellege megszűnt, s a rendszer alkotmányos formát öltött, a rendszer politikai konszolidációjának elvi kérdései azonban a katonai diktatúra közepette kerültek napirendre.

A nemzetgyűlés összeülését és a Simonyi-Semadam-kormány megalakulását megelőző és követő hetekben a keresztény nemzeti jelszavak hatása alá került társadalmi rétegek nagy várakozással tekintettek a keresztény kurzus törvényhozói tevékenysége elé. De a KNEP, a kereszténypolitika fellegvéra, a belpolitikai konszolidáció legalapvetőbb kérdéseiben, a keresztény nemzeti program értelmezésében és megvalósításának módjában, vagyis a hogyan tovább kérdésében nem jutott egyetértésre. A Kisgazdapártban szintén áthidalhatatlannak tűnt az a véleménykülönbség, amely a Nagyatádi Szabó-féle és a Rubinek-féle szárny között a földreform kérdésében kialakult. Míg ugyanis Nagyatádi Szabó a kötött birtokok teljes területét s a világi nagy- és középbirtokok 500 holdon felüli részét kívánta igénybe venni a földreform céljára, addig Rubinek Gyula a mezőgazdasági proletárok számára egy-másfél hold föld kiosztását és a községi legelő használatát ígérte.⁷⁸

A KNEP-ben Friedrich s a mögötte tömörülők a párt többségének álláspontjától eltérő taktikai és politikai irányvonalat követtek. Friedrichék először a Simonyi-Semadam-kormány összetétele, a volt keresztény nemzeti pártiak kimaradása miatt emeltek szót,⁷⁹ majd önálló megbeszéléseket kezdtek tartani.⁸⁰ Hírek voltak a Friedrichék és Huszárék közötti vitákról,⁸¹ majd pedig az intranzigens keresztény és szélsőlegitimista Friedrich-csoportnak a pártból történő kiválásáról.⁸² A kiválás okaként azokat az elvi ellentéteket emlegették, amelyek a KNEP két frakciója, a volt néppártiak és a volt keresztény nemzeti pártiak között, a keresztény nemzeti program értelmezése körül támadtak.

A Friedrich-csoport elvfelelással, a keresztény nemzeti program lejárásával vádolta már Huszár miniszterelnököt is,⁸³ majd a Simonyi-Semadam-kormány semmittevése ellen hadakozva feltárta azokat a jelenségeket, amelyeket a keresztény nemzeti program szempontjából aggasztónak tartott. Ereky arról írt, hogy a kormány tétlensége miatt a keresztény irányzat kátyúba jutott, a kormány „nemcsak a keresztény szellemű törvényjavaslatokkal nem jön, de még általános munkaprogramot sem adott. A bizottságok (ti. a nemzetgyűlés bizottságai — M. K.) nem tudnak dolgozni, mert

⁷⁴ Uo. 139—142.

⁷⁵ Uo. 142—143.

⁷⁶ Uo. 143—144.

⁷⁷ Uo. 147—148.

⁷⁸ *Mészáros Károly*: A Nagyatádi-féle földreformtörvények megalkotása. I. rész. 481—482. Agrártörténeti Szemle, 1978. 3—4. sz.

⁷⁹ Pesti Hírlap, 1920. március 16. A kormányzó kinevezte az új alkotmányos kormányt.

⁸⁰ Uo. 1920. március 17. A nemzetgyűlés munkaprogramja. Mozgalom a KNEP-ben.

⁸¹ Uo. 1920. március 19. A katolikus autonómia és az 1848. XX. tc.

⁸² Uo. 1920. március 18. A keresztény egyesülés továbbra is támogatja Simonyi-Semadamot.

⁸³ Ereky e vádat így összegezte: „Huszár Károlyt egyenesen megvádolom azzal, hogy mint a koncentrációs kormány elnöke, politikai és közgazdasági tétlenségével nagy részben lejáratta a keresztény nemzeti kurzust! Azzal a tehetetlenséggel pedig, hogy pénzügyeink rendezésére semmit sem tett, — hanem a Bécsből hozott, több mint három-ezer millió korona . . . papírpénzzel megrontotta az állam pénzügyeit: hihetetlen nagy drágaságot okozott és sem a munkásokról, sem a közalkalmazottakról nem gondoskodott, illetőleg a rendeleteket, amelyeket érdekükben kiadott — képtelen volt végrehajtani . . .” Pesti Hírlap, 1920. március 23. Rubinek és Nagyatádi Szabó a szállítási ügyekről.

nincsenek kész törvényjavaslatok . . .”⁸⁴ A nemzetgyűlés formális üléseket tart, legfeljebb interpellációkkal tölti idejét, vagy személyes ügyeket tárgyal.⁸⁵

Ez a helyzet a KNEP képviselőinek jelentős részét zavarta, mert mindegyik „elszánt ígéretet tett választóközönségének a legmesszebbmenő keresztény gazdasági, kulturális és társadalmi reformok megvalósítására . . .”⁸⁶ A Friedrich-csoport akciójának támogatására felsorakozott a fővárosi — elsősorban belvárosi — pártszervezetek egy része.⁸⁷ Ezek 1920. április 6-i közös gyűlésükön határozati javaslatot fogadtak el, amely az intranzigens politikát szolgáló törvényjavaslat betervezését sürgette.⁸⁸ Ezt követően Friedrich a következő javaslatot terjesztette elő: „Jelentse ki (ti. a nemzetgyűlés — M. K.) a nagy princípiumokat, a nagy változtatásokat, amelyeket a legrövidebb idő alatt megvalósítani óhajt. Készíttesse el a törvényjavaslatokat a kormány, a minisztériumok és szakhivatalok útján, vagy készíttesse el saját kiküldött bizottságaiban — mindegy, szőljon, parancsoljon és teremtsen! . . . Ha nem: akkor vagy a kormánynak, vagy a nemzetgyűlésnek meg kell hátrálnia. Ha nem: akkor el kell dönteni a hatalmi kérdést a kormány és a nemzetgyűlés között . . .”⁸⁹

Ezt követően Friedrich a KNEP képviselőinek értekezletén még egyszer síkra szállt a koncentrációval megszakadt politika folytatásáért, a keresztény kurzusnak „az egész vonalon teljes erejével” történő érvényesítéséért.⁹⁰ Kárhóztatta a koncentrációs és a Simonyi-Semadam-kormányt, amelyek „a keresztény irányzat és így az ország érdekében semmit sem tettek) . . .”⁹¹ Mivel fellépésük várt kedvező visszhangja a KNEP vezetői között elmaradt, április 12-én Friedrich és hat képviselőtársa — Ereky Károly, Fangler Béla, Weiss Konrád, Mahunka Imre, Zákány Gyula, Hornyánszky Zoltán — kilépett a KNEP-ből.⁹² Utább még három képviselő csatlakozott hozzájuk. Friedrich és társai az ellenzékbe vonultak és annak okát a KNEP elnökének, Haller Istvánnak írt április 12-i levélben jelentették be.⁹³

A KNEP képviselőinek értekezlete Haller István elnökletével tudomásul vette Friedrichék kilépését, sajnálattal állapította meg, hogy „a kilépések következtében a Kisgazdapárt számbeli többsége az eddiginél még nagyobb lett”. Az értekezleten elhangzott az a kérdés is, „nem időszerű-e, hogy a Kisgazdapárt egyedül vegye át a kormányzást . . .”⁹⁴ Erről azonban a KNEP-képviselők többsége hallani sem akart.

A KNEP vezetői jelentősebb ár nélkül szabadultak meg a Friedrich-csoporttól: Friedrichék ugyan csak a KNEP képviselő-csoportjából akartak kilépni, Hallerék azonban a KNEP-ből is kitessékeltek őket,⁹⁵ a budapesti pártkörből viszont, ahol Friedrichék bizonyultak erősebbnek, a Haller-Huszár-csoportnak kellett távoznia.⁹⁶ Ezek után a KNEP-ből kilépett hét képviselő Friedrich vezetésével feltámasztotta az 1919. július végén alakult, de azóta megszűnt Keresztény Nemzeti Pártot.

⁸⁴ Virradat, 1920. április 2. Megalakul az ellenzék.

⁸⁵ Uo. 1920. április 3. Intranzigens magyar keresztény ellenzékét!

⁸⁶ Uo. 1920. április 3. Ugyan mire várunk?

⁸⁷ Uo. 1920. április 3. Intranzigens magyar keresztény ellenzékét!

⁸⁸ A határozati javaslat szövege a következő: „A keresztény nemzeti egyesülés belvárosi pártja mély aggodalommal látja, hogy azok a nagyszerű eszmék, amelyek mellett Friedrich István és elybarátai zászlót bontottak, pusztá jelszavak immár és a kormányhatalom még a mai napig semmit sem tett, hogy a keresztény világnézet és a nemzeti szempont az egész közéletben érvényesüljön. Elhatározza tehát a párt, hogy az országos párt vezetőségéhez kérelemmel járul, hívja fel az országos pártvezetőség a kormányt azoknak a törvényjavaslatoknak a nemzetgyűlés elé terjesztésére, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az ország egész közéletében a keresztény nemzeti szempont intézményesen biztosíttassék . . .” Pesti Hírlap, 1920. április 7. A Belváros és a politikai helyzet.

⁸⁹ Virradat, 1920. április 8. Ugyan mire várunk?

⁹⁰ Pesti Hírlap, 1920. április 9. Nincs szakadás a keresztény pártban.

⁹¹ Virradat, 1920. április 11. Bukik a kormány.

⁹² Pesti Hírlap, 1920. április 13. Friedrich hat képviselőtársával kilépett a KNEP-ből; Nemzeti Újság, 1920. április 13. A Friedrich-csoport ellenzékbe ment.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Uo. és uo. 1920. április 16. Friedrich győzelme a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában.

⁹⁶ Uo.; Nemzeti Újság, 1920. április 16. Miért léptek ki a képviselők a Keresztény Nemzeti Egyesülés Országos Pártköréből?

A KNEP budapesti szervezetei közül csatlakozott a Keresztény Nemzeti Párthoz a józsefvárosi,⁹⁷ a terézvárosi⁹⁸ és a ferencvárosi szervezet.⁹⁹ Támogatásáról biztosította Friedrichet a Keresztény Szocialista Postások Országos Gazdasági Egyesülete¹⁰⁰ s a kilépett képviselőket megválasztó kerületek (Kaposvár I., Tapolca, Vác, Zalabaksa) is jelezték csatlakozásukat.¹⁰¹ Az ÉME I. és II. kerületi budapesti szervezete „a legmélyebb hála és hűség hangján” emlékezett meg „Friedrich István politikai működéséről és arról a feladatról, amely még rá a jövőben vár . . .”,¹⁰² s a VII. és VIII. kerületi szervezet is ragaszkodásáról biztosította Friedrich Istvánt.¹⁰³ Az ÉME kispesti gyűlése „egyhangú határozattal kimondotta, hogy Friedrich Istvánt bátor, keresztényi és minden ízében magyar magatartásáért üdvözlí, és őt további küzdelmében lelkes szeretettel támogatja”.¹⁰⁴

Április 21-én az ÉME budapesti szervezeteinek kerületközi gyűlése tüntetett Friedrich mellett. Igaz, a gyűlés szónoka, Zákány Gyula, a Friedrich-csoporttal együtt a KNEP-ből kivált képviselő volt. Zákány szerint „csalódtunk Huszár Károlyban, mindenkiben, csak az ébredő magyarokban nem. Ez a keresztény nemzeti eszmének utolsó órhelye . . . mi komolyan vesszük a keresztény nemzeti eszmét és a zsidókérdést . . . — Legyünk fanatikusak mi ébredők hitünkben . . .”¹⁰⁵ — mondta.

Friedrichék a fővárosban és vidéken egyaránt széles körű szervezőmunkát kezdtek¹⁰⁶ és feltehetően a hozzájuk sok szállal kötődő ÉME-ben (a Friedrich Istvánnal együtt kilépett képviselők közül Weiss Konrád és Zákány Gyula az ÉME alelnökei)¹⁰⁷ akarták megvetni a lábukat.

A dolog lényege, hogy Friedrichnek 1919 augusztusától jól kiépített budapesti szervezetei voltak, míg a volt néppártiaknak a fővárosi „betörés” nem sikerült, ezt agrárius mentalitásuk akadályozta, a fővárosban és környékén az erős Haller-féle keresztényszocialistákat igyekeztek megnyerni. A keresztényszocialisták azonban — akik élén akkor Szabó József és Székely János állt — az ÉME révén közelebb álltak Friedrichékhez, mind szervezetiesen (Szabó az ÉME elnökségi tagja), mind felfogásban.¹⁰⁸

A Keresztény Nemzeti Párt — Friedrich-párt — programjának átfogó ismertetésére a nemzetgyűlés 1920. április 13-i ülésén elhangzott nyilatkozattal került sor. Friedrich szerint a KNEP-ből kilépett képviselők a párt eredeti programja, az intranzigens akersztény politika lapján állnak s annak érvényesüléséért harcolnak.¹⁰⁹ Szemrehányóan állapította meg: a „keresztény nemzeti irányzat érdekében, amelyről hét-nyolc hónapban át szónokoltunk és amelyre választóink előtt ilyen és olyan nagy fogadalmat tet-

⁹⁷ Virradat, 1920. április 17. A nemzet akarátát mi képviseljük.

⁹⁸ Uo. 1920. április 21. A terézvárosiak állásfoglalása.

⁹⁹ Uo. 1920. június 5. A ferencvárosi kereszténypárt bizalmatlanságot szavazott a kormánynak; Virradat, 1920. április 3. Intranzigens magyar keresztény ellenzéket; Uo. 1920. április 13. Friedrichék ellenzékebe mennek.

¹⁰⁰ Pesti Hírlap, 1920. április 13. Friedrichék ellenzékebe mennek.

¹⁰¹ Virradat, 1920. április 14. Ellenzéki kerületek.

¹⁰² Uo. 1920. április 17. A nemzet akarátát mi képviseljük.

¹⁰³ Uo. 1920. április 21. A VII. kerületi Ébredő Magyarok Friedrich mellett; Uo. 1920. április 23. A VIII. kerületi Ébredők Friedrich mellett.

¹⁰⁴ Uo. 1920. április 21. A kispestiek üdvözlík Friedrichet.

¹⁰⁵ Az ÉME gyűlésen hangzott el először a kávéházak elleni fellépés gondolata. Itt még csak tüntető séta formájában „az az eszme merült fel, hogy az Ébredő Magyarok a bárókban és orfeumokban ezeket költő dózsölők eljárása feletti megbotránkozásuknak egy csendes, zavargásmentes, fegyelmezett, méltóságteljes felvonulásban adjanak kifejezést. Kerületenkint sorakozva mintegy ötszázan, el is indultak tömör sorokban szótlanul a budapesti korzón. Alig ért azonban a tömeg a Ferenc József térre, as Eötvös-szobornál egy szakasz lovas és gyalogos rendőr állta el a felvonulók útját, szétoszlásra szólítva fel az ébredőket, mire az ötszáz fonyi tömeg megfordulva, szótlanul visszatért a sörházutcai klubhelyiségbe”. Uo. 1920. április 23. Az Ébredő Magyarok gyűlése.

¹⁰⁶ Uo. 1920. április 13. Friedrichék ellenzékebe mennek; Uo. 1920. április 21. A Friedrich-párt akcióba lép.

¹⁰⁷ Uo. 1920. december 8. Ma döntenek az Ébredők Zákány és Weiss kilépése ügyében.

¹⁰⁸ A Nép, 1919. szeptember—1920. április; Virradat, 1919. szeptember—1920. április.

¹⁰⁹ Virradat, 1920. április 14. Megalakult a keresztény nemzeti ellenzék.

tünk”, a kormány még semmit sem valósított meg.¹¹⁰ Immár mint ellenzéki vezér, azt kívánta, hogy a nemzetgyűlés a nagy időkhöz mérten gyorsan, „forradalmi ritmusban” alkosson országos határozatokat, törvényeket. Nem állította az 1848-as forradalmat állítani az ellenforradalom példaképeül, amikor „az Országgyűlés március 17-ikétől április 11-ig 24 alapvető törvényt hozott...”¹¹¹

Friedrich a keresztény Magyarország mielőbbi kiépítése céljából tovább erősítette a párhuzamot 1848-cal: „igenis lehetne úgy, mint 1848-ban tették, gyorsabb tempóban alkotni a törvényeket... méltóztassék a földreformot megcsinálni, méltóztassék a keresztény nemzeti irányzatot intézményesen biztosítani...”¹¹² A konszolidáció megindítása, a keresztény-nemzeti irányzat intézményes biztosítása, ezen irányzatnak a teljes lejárataától való megmentése érdekében Friedrich az alábbi tennivalókat sorolta fel: 1. Gondoskodni kell a 4–500 000 közszolgálati alkalmazottról.¹¹³ 2. Meg kell akadályozni, hogy a nagytőke a zsidók kezében koncentrálódjék.¹¹⁴ 3. A liberális irányú sajtóval — amit Friedrich zsidó sajtóként emleget — le kell számolni.¹¹⁵ 4. A földreformot végre kell hajtani. 5. A nemzetgyűlés tekintélyét növelni kell a katonai hatóságokkal szemben.¹¹⁶ 6. A keresztény vallásfelekezeteket egyenjogúítani kell.¹¹⁷

A Friedrich programadó nemzetgyűlési beszédét követő napokban a pártjához tartozó képviselők közül többen felszóltak. Közülük a legtöbb figyelmet Ereký érdemi. Szerinte az intranzigens keresztény irányzat akkor jutott ellenzékbe, amikor a koncentrációs kormány megalakult. Az ellenzékbe vonulásuk egyik okaként az államháztartás helyzetének a koncentrációs kormány alatt elhatalmasodott leromlását jelölte meg. E politika következtében ui. a bevételek biztosítására szinte semmi sem történt.¹¹⁸ A hadimilliomosok megadóztatásának hangoztatása¹¹⁹ Ereký részéről kimondatlanul a zsidó tőke ellen irányult, amiről korábban nyíltan is beszélt.¹²⁰

Mindezek után Friedrich még megjegyezte: „Nagy hibám volt, hogy nem földművesekkel fúzionáltam, hanem a keresztény szocialistákkal!...”¹²¹ Hogy Friedrich az 1919. október 23-i fúzióra visszautalva a földműveseken Nagyatádi Szabókat vagy Rubinek — Sokorópátkaiakat értette-e, nem tudjuk. Kétségtelen, hogy Friedrich személyes ambícióinak — ha a KNEP vezére nem lehetett, legalább a keresztény ellenzék vezére kívánt lenni — nagy szerepe volt a Keresztény Nemzeti Párt ismételt megalakulásában.

¹¹⁰ Nemzetgyűlési Napló 1920–1922. I. kötet 385.

¹¹¹ Uo. 384.

¹¹² Uo. 385.

¹¹³ Uo. 386.

¹¹⁴ „... Azt valamennyien tudjuk, hogy a nagytőkére szükség van, de nincs szükség... azoknak a nagytőkéknak... a zsidók kezében koncentrálódniuk...” Uo. 387.

¹¹⁵ E követelés részletezésére Friedrich április 21-én tért vissza, amikor a nemzetgyűlés indítványkönyvében bejegyezte azt. Bejegyzése 2. pontjával a zsidó sajtóra — a zsidóságot külön nemzetiségként kezelve — kívánt csapást mérni:

Mondja ki a nemzetgyűlés:

1. Az újságpapír beszerzése és szétosztása állami feladat.

2. Az újságpapír a lapok között a lakosság nemzetiségi arányai szerint osztassék szét.

3. A kormány olyan áron adja a sajtónak a papirozt, hogy a fiatal keresztény lapok fennmaradása lehetséges legyen.

4. A kormány terjesszen a nemzetgyűlés elé javaslatot a sajtókamara föllállításáról...” Nemzetgyűlés Irományai, 1920–1922. Bp. 1920. I. kötet 264. (Az idézet innen való.); Virradat, 1920. április 23. A sajtókérdés a nemzetgyűlés előtt.

¹¹⁶ Friedrich jól kiválasztott példát hozott:

„Olvastam a hadseregparancsot. Legnagyobb csodálkozásomra a hadseregparancs első két sorában azt látom, hogy ő (ti. Soós Károly — M. K.) a kormányzó úr őfőméltóságának a bizalmából honvédelmi miniszter.

Ez helyes; ehhez nincs hozzátenni valóm, de alkotmányjogi szempontból le akarom szögezni, hogy ehhez szükséges a miniszter urak részéről még az is, hogy a Ház többségének bizalmát bírják...” Nemzetgyűlési Napló, 1920–1922. I. kötet 389. (Az idézet innen való.) Pesti Hírlap, 1920. április 11. Hadparancs.

¹¹⁷ Nemzetgyűlési Napló 1920–1922. I. kötet 390.

¹¹⁸ Uo. 453.

¹¹⁹ Uo. 454–462.

¹²⁰ Virradat, 1920. április 4. Sürgős pénzügyi problémák.

¹²¹ Uo. 1920. április 21. A Friedrich-párt akcióba lép.

A szélsőjobboldali Milotay István helyesen adta vissza a Friedrich által 1919 őszén körvonalazott program lényegét: „Visszavesszük a zsidóktól a földet, a kis-, nagy- és középbirtokot, amit félszáz év alatt elkaparintottak tőlünk, visszavesszük a nagytőke rettenetes hatalmát, várait és szervezetét, kicsavarjuk kezükből a sajtót, barikádharccal visszafoglaljuk a színházakat és az irodalmat, kisajátítjuk a kereskedelmet és a nagyipart, bezárjuk előttük az iskolákat és az egyetemeket, s kirekesztjük őket a közhivatalokból. Mindehhez, a keresztény forradalmárok azt hitték, nem kell egyéb, mint hogy miénk legyen újra a kormányhatalom, a rendőrség, a közigazgatás és a hadsereg s ekkor aztán egyszerre mindent megcsinálhatunk. Mikor egy hónap, kettő eltelte bele s forradalmi programunkból még alig valósult meg valami, a türelmetlenebbek azt mondták: No, majd ha kimennek a románok és bejönnek Horthyék, majd akkor! A radikálisabbak pedig azt: Majd a nemzetgyűlési választások után, ha meglesz a többségünk, akkor hozzáfogunk és meg sem állunk, míg mindennek végére nem jártunk! . . . most, amikor az óhajtott feltevétek már mind mögöttünk vannak, . . . nincs elég bátorság vezérekben és pártokban, akikre rábíztuk magunkat! . . .”¹²²

A KNEP értekezlete tudomásul vette Friedrichék kilépését, hangoztatva, hogy ez az eljárás nem használ a keresztény politikának, mert azt csakis egységes erővel lehet diadalra juttatni. Taktikai szempontból azért nem helyeselhető a kilépés, mert a keresztény „programot roppant nehéz külpolitikai viszonyok között, az ellenzéki padoktól akarja megvalósítani”.¹²³ A KNEP szerint Friedrichék azt vallották: „a külpolitikai helyzetet nem kell tekintetbe venni és a kormány cselekedjék minden tekintet nélkül arra, hogy a külföld miképp ítéli meg a magyar nemzet belső konszolidációját . . .”¹²⁴ Vagyis nem akarták tudomásul venni, hogy a KNEP-nek programja megvalósításakor tekintettel kell lennie a győztes nagyhatalmak várható magatartására is.

A KNEP felfogása az volt, hogy a keresztény politika érdeke megkívánja, hogy az egy táborban levő politikusok ne egymással vívjanak harcot. Ezért, ha a KNEP nem is helyeselte a Friedrich-csoport álláspontját, a fennálló taktikai különbség miatt nem folytatott ellene harcot. Haller István, a KNEP elnöke ezt megtoldta még azzal, nem demagógiára van szükség és nem is arra, hogy mindennap új törvényjavaslattal álljanak elő, hanem csendes, céltudatos munkára.¹²⁵

A keresztény nemzeti program értelmezésének a KNEP-en belül támadt vitáját és a Kisgazdapártban a földreform miatt kialakult ellentéteket az uralkodó osztályok élénk figyelem kísérték. Klebelsberg már a Friedrich és Huszár között a miniszterelnöki poszt átengedése ügyében 1920. január végén támadt nézeteltérésekre aggódva reagált: „végzetes lenne, ha a többségi párt (akkor még a pótválasztások nem történtek meg és a KNEP-nek volt több mandátuma — M. K.) méltatlan viselkedése miatt Magyarország népe elfordulna a keresztény nemzeti eszmétől . . . A világháborúból és a forradalomból Európa népe agyonzaklatott lélekkel, túlérzékeny idegzettel került ki, . . . Kimondhatatlan szerencse volt — írta tovább Klebelsberg —, hogy a nagybeteg magyar nemzet lelkébe a keresztény eszme balszámát lehetett belecsepegtetni, s így az egész választási mozgalmat egy nagy gyógyulási folyamat kiindulási pontjává tenni . . .”¹²⁶ Április közepén, amikor a KNEP belső válsága szakadással fenyegetett, sürgetően emelte fel szavát: „Parancsoló [szükség] tehát, hogy a nemzetgyűlés tanácskozásai olyan öntudatos keznyúljon bele, amely céljainkat európai helyzetünkhöz mérten kitűzi, a keresztény kurzusnak belső tartalmát megadja . . .”¹²⁷

A katolikus püspöki karon belül legalább két irányzat alakult ki ebben az időben.¹²⁸ Az egyiket a legitimista felfogást valló főpapok alkották: Mikes János szombat-helyi, Zichy Gyula pécsi és Hanauer Á. István váci püspök. A másik Horthy tartós kormányzására épített és Csernoch János hercegprímás, Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, valamint Zadravecz János tábori püspök voltak a tagjai.

A református egyház is támogatta a hatalmat, de a katolikus egyháznál visszafogottabban. Míg Csernoch hercegprímás teljes egyetértéssel vette tudomásul¹²⁹ Palla-

¹²² Új Nemzedék, 1920. április 11. Remények és csalódások. Írta: Milotay István.

¹²³ Nemzeti Újság, 1920. április 13. A Friedrich-csoport ellenzéke ment.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ Uo. 1920. április 16. Egység és fegyelem hatja át a keresztény pártot.

¹²⁶ Új Nemzedék, 1920. február 3. A mi kötelességünk. Írta: gr. Klebelsberg Kunó.

¹²⁷ Uo. 1920. április 11. Klebelsberg Kunó gróf nyilatkozata.

¹²⁸ Gergely Jenő: A püspöki kar tanácskozásai, 41.

¹²⁹ „. . . magam is nemcsak helyeslendőnek, hanem minden módon támogatandónak tartom azt a hazafias mozgalmat, amely a nemzetközi szocialista—kommunista

vicini központi kormánybiztos 1919. október 19-i átiratát, amelyben a lelkeskedő papságnak a törvényhatósági propaganda bizottságba való bevonását s a községi jegyzőkkel és tanítókkal együtt keresztény-nemzeti agitátorokká való kiképzését javasolta, addig Petrik, a Duna-melléki református püspök nem zárkózott el a lelkeskedő papságnak a propagandamunkában való részvételétől, de voltak bizonyos fenntartásai.¹³⁰

Az ellenforradalom minden rezdülésére a szeizmográf érzékenységevel reagáló katolikus főpapok, Csernoch János¹³¹ és Prohászka Ottokár¹³², a keresztény jelszó nevében tetteket sürgettek, és a keresztény nemzeti irányzat kompromittálásától óvtak. Csernoch szeretett volna hinni a keresztény nemzeti programban, de lehangolta 1920 tavaszának valósága: „Párt-, klub- és kaszinóharcok undorítóbbak ma, mint valaha” — mondotta.¹³³ Prohászka a láncereskedelem, az üzérkedés és az uzsora üldözésében, a tisztességes kereskedelem törvényes védelmében, a hatalmas vagyonok fokozottabb megadóztatásában, a földreform iránti nagy várakozás beváltásában, a kisemberek érdekeit szolgáló jogrendszer s emberséges közigazgatás megteremtésében látta a keresztény-nemzeti irányzat érvényesülését.¹³⁴ Amikor a kellő pillanat elérkezett, Prohászka szavait nem követték tettek, bár akkor a KNEP — kisgazdapárti pártszövetség elnöke volt.

Pallavicini ugyancsak a „keresztényirányzat nemzetmentő jelentőségét” emelte ki és ennek jegyében közös munkatervet sürgetett, mert „a közönség köréből nap-nap mellett jönnek felszólalások, érdeklődések, hogy tulajdonképpen mi a keresztény irányzatnak a szándéka, nézete az ország és a nemzet nagy problémáival szemben . . . Belátam — írja tovább —, hogy konstruktív gondolat nélkül a keresztény irányzat megbukik, a haza tönkremegy. Válságos időkben nagy, szerves koncepciókra van szükség, mint ahogy IV. Béla a tatárdúlás után újjászervezte egész állami és társadalmi életünket . . .”¹³⁵ Mivel Pallavicini a KNEP belső válságának elmélyülése előtt összegezte a teendőket, még nagy, átfogó útmutatást (programot) sürgetett, amelynek hiányát „egyes kormányférfiak kijelentései akarják pótolni . . .”

Pallavicini programja 18 pontból állt. Elsőként „a Szent korona régi fényének” helyreállítását fogalmazta meg, majd az antant intencióit szem előtt tartó indítás után a kétkamarás parlament mellett foglalt állást. Célu tűzte ki a keresztény erkölcs intézményes védelmét és megvalósítását a közelet minden területén s mintegy ennek részle-

irányzat által a szívekben-lelkekben elhomályosított nemzeti és ettől elválaszthatatlan keresztény gondolkodást és érzést újból felkelteni, szilárdítani és terjeszteni hivatott. Amint csak értesültem a mozgalom megindításáról, óhajom lett, hogy abban papságom tevékeny részt vegyen . . .” — írta Csernoch 1919. december 6-i válaszelevelében. Fejér Megyei Levéltár, Dunántúli Központi Kormánybiztosság iratai. 419/1919.

¹³⁰ „Magától értetlik, hogy ez a részvétel csak a hivatalos kötelesség, s az állás méltóságának sérelme nélkül történhetik és hogy nem szolgálhat pártpolitikát, hanem csakis a magyar nemzet egyetemes érdekeit . . .” — olvashatjuk Petrik 1919. december 10-i válaszelevelében. Uo.

¹³¹ „. . . A keresztény kurzus most virágzik, szörnyű nehézségek között. . . Ne kompromittáljuk a legdicsebb elveket . . .

— Bizalmat kell kelteni a népben, hogy végre beváltják, amit ígérnek. A politika nem a hazugságok tudománya. „A társadalmi osztályharc úgy vezethető le, ha a hivatott intelligencia bemutatja tisztességét és valódi szociális érzését a szenvedők itánt.” Új Nemzedék, 1920. március 26. A hercegprímás a pártokhoz.

¹³² „. . . Annyi bizonyos, hogy a nemzet a nemzetgyűléstől nem szavakat, hanem tetteket s kenyeret vár.

Ezzel nem azt mondom, hogy a keresztény nemzeti kurzus a gyakorlati kérdések oldoztatásával ki lesz merítve . . .

Némelyek ugyan úgy tesznek, mintha . . . e programpontoknak nyomával sem találkoznának s egyre a régi politikusok felé sandítanak; de . . . a keresztény nemzeti kurzus vezető gondolatai eléggé tájékoztatnak nemcsak az új irányzat, hanem az új feladatoknak bősége és fontossága iránt is.

Véleményem szerint itt is a kenyér áll az első helyen . . . A kenyeret minden áron elő kell teremteni s minden kincsünket és aranyunkat fel kell ajánlanunk, hogy kenyeret vehessünk . . .” Uo. 1920. február 29. Ne fenyegetést, hanem tetteket. Írta: Prohászka Ottokár.

¹³³ Uo. 1920. március 28. A hercegprímás a pártokhoz.

¹³⁴ Uo.

¹³⁵ Uo. 1920. február 25. Közös munkatervet! Írta: Pallavicini György. — Ennek alapján ismertetem a programot. — M. K.

tezéseként a zugkereskedelem s az erkölcstelen tőzsdeügyletek ellen, a nagybankok, különösen a háborús vagyonok megadóztatásáért emelt szót (mintha Prohászkat hallanánk!), végül pedig a büntető és kereskedelmi jog keresztény szellemű átalakítását sürgette. A szociális és népjóléti pontok sem hiányoztak a programból: földreform és mezőgazdasági szakoktatás a parasztságnak, telepítés az Alföld benépesítése céljából; az öntözési rendszer kiépítése; megfelelő útépítés a falvak elszigeteltségének megszüntetése érdekében; szövetkezetek szervezése; a kisipar versenyképességének biztosítása; a gyári munkások részvétele az üzem hasznából; a legkiválóbb tisztviselők kiválogatásával létesítendő közigazgatási apparátus magasabb javadalmazása; pártatlan és erősen decentralizált közigazgatás; a községek és városok önkormányzatának kiszélesítése; a papi javadalmak (felekezeten belüli és felekezetek közötti) arányosítása; a katolikus autonómia létesítése; a hadiárvaokról és hadiözvegyekről való gondoskodás; az aggkori betegség- és balesetbiztosítás kiszélesítése; megfelelő elemi iskolák létesítése a falusi lakosság számára; az életre felkészítő közép- és felsőiskolák megalkotása; a nagybirtokos arisztokrácia által hön óhajtott szabad forgalom megvalósítása; a hadsereg nemzeti szellemben történő nevelése. A program befejező része az októbristák és a kommunisták ellen hadakozott, végül büntetni akarta azokat a háborús nyereszkedőket, akik „a népet az elkeseredés örvényébe kergették . . .”.

Valójában egyetlen pont helyes értelmezésének tulajdonított nagy fontosságot Pallavicini, a földreformról szólóan. Pallavicini, miközben igyekezett megnyugtatót a Kisgazdapártot, hogy a KNEP-pel való egyesülése nem jelentené a földreform „becsületese megoldásának elodázását, esetleg elejtését”, szembefordult Nagyatádi Szabóval és az ő földosztó programjával. „Miért is volna Nagyatádi Szabó a magyar kisgazda . . . megtestesítője?” — teszi föl a kérdést. Az a Nagyatádi Szabó, akinek „megbízhatatlanságát (ti. a magyar uralkodó osztályok — M. K.) is elismerik . . .” „Hát talán Károlyi Mihály képviseli a magyar arisztokráciát; vagy Hock János mintája a magyar katolikus papnak; tán Linder Béla a magyar katona típusa? . . .” — kérdez tovább. Majd megállapítja: „Szomorú volna, ha az erejében törhetetlen kisgazdatársadalmat csak egy ember képviselné . . .”

1919 őszén mint októbristát támadták Nagyatádi Szabót, 1920 tavaszán pedig mint olyan keresztény politikust, aki kitarított októbrista *földreformprogramja* mellett. Pallavicini nagyon határozottan elhatárolja a maga földreform-elgondolását az októbrista reformtól: „Természetesen nem a Károlyi — Buza — Nagyatádi Szabó-féle javaslat lebeg szemem előtt, amelynek vezérelve volt a gazdaságok tönkretétele, anélkül, hogy a kisgazdaosztály erősödött volna . . .”

Pallavicini szerint a kívánatos földreform legyen progresszív, vagyis a nagyobb birtokoktól sokkal többet kell elvenni, mint a kisbirtoktól; vidékenként állapítsanak meg egészséges arányt a különböző birtokkategóriák között; a reform ne tegyen különbséget köztől és nem kötött nagybirtok között, szüntesse meg az első jellegét, de azután egyenlő elbánásban részesítse a két birtokkategóriát; teremtsen a reform minél több újgazdát, és erősítsen minél több régi birtokost, de ok nélkül kárt ne okozzon; a háborús konjunktúrával szerzett földet szigorúbb elbírálásban kell részesíteni „a magyar faj birtokában lévónél”, végül még a reform előtt adják át a kisgazdáknak mindazokat a bérbeadott birtokokat, amelyek a gazdálkodásban nem járnak élen.

E nézetek a földreform szempontjából másodlagos kérdésekkel foglalkoztak, és óvatosan kerültek a reform kardinális kérdéseit: az igénybe veendő nagy- és középbirtok határát, a kártérítés ügyét, a végrehajtás módját stb. Viszont most az a Pallavicini javasolta a bérföldeknek a parasztok kezére történő átadását, aki mint központi kormánybiztos — 1919 szeptemberében — az ezzel ellentétes intézkedés kezdeményezője volt.

Hadik János, aki a Friedrichék, valamint a Huszár — Haller-csoport közötti ellentét elmélyülése idején a mérsékelt irányvonalat hirdető Huszár — Haller-csoport mellett tört lándzsát, szintén aggályosan ítélte meg a Kisgazdapárt Nagyatádi Szabó-féle szárnyának programját: „Vigyáznunk kell arra, hogy újjáalkotás címén ne olyasmi történjék, ami további destrúcióra vezet . . . Óvakodjunk attól, hogy bármilyen jelszó alatt szélsőséges irány érvényesüljön, mert ez könnyen további destrúcióra, sőt anarchiára vezethet. Aki a háborúbeli és lezajlott forradalmakból támadt izgatottságot és gazdasági nyomorúságot társadalmi és gazdasági ellentéték kiélezésére használja fel, annál az újjáépítés hangoztatása üres frázis marad . . .”. Az intranzigens keresztény irányzatról és a Nagyatádi Szabó-féle földreform-elképzelésekről így fogalmazta meg végső következtetését: „Részleges osztályharcot nem lehet határok közé szorítani, az egyik területre bedobott szikra rövidesen lángba borítja az egészet . . .”

Hadik hadat üzent az immár destruktívnak nevezett intranzigens csoportnak és a túlzott mértékű földreformot hirdetőeknek, akik „szélsőséges jelszavakkal játszva, ve-

szélyeztetik a gazdasági és társadalmi egyensúly megteremtését . . ." Ezzel a taktikával — a keresztény irányzat esetében is bevetve a destruktív és nem destruktív különbség-tételt — igyekezett, és nem is sikertelenül, a Haller—Huszár-csoport oldalán tartani a bomlófélben levő KNEP-ben a képviselők többségét. Hadik fejtegetésének konklúziója az volt, hogy az 1918. október 31-e után a földreformért megindult harc az ipar létalapját is aláásta és a proletárdiktatúrához vezetett.¹³⁶

Számos arisztokrata és finánciókés politikus nem szólt bele a keresztény nemzeti ideológia értelmezésébe s a KNEP-ben kialakult belső villongásokba. Magatartásuk annyira feltűnő volt, hogy az intranzigens keresztény irányzat egyik vezető publicistája szóvá is tette: „Régebbi 'nagy' politikusaink annyira át vannak itatva a liberalizmus mákonyától, hogy a nemzet keresztény programját szinte meg sem értik . . ." Apponyinak azt is felrótta, hogy „a minap a 'magyar munkássággal' körülbelül egyértelműnek vette a magyarországi szociáldemokratákkal . . .”,¹³⁷ vagyis Apponyi nem vett tudomást a keresztényszocialista munkásszervezkedésről. Bethlen ugyancsak távol maradt a KNEP 1920. április elejére pártszakadást előidéző ellentététől, fő feladatának a KNEP és a Kisgazdapárt koalícióján való örökösödést tartotta.¹³⁸ A keresztény irányzat ködös programjáról és képviseléről Bethlennek eléggé eltérő véleménye volt 1919 őszén.¹³⁹

A „hogyan tovább” kérdésre adandó válasz felölelte a keresztény kurzus és a legális munkásmozgalom, vagyis az MSZDP témakörét is. A Simonyi-Semadam-kormány nemzetgyűlés elé terjesztett programja az MSZDP-től a puszta fennmaradásért nem kevesebbet kívánt, mint a marxizmusról való lemondást. Bár ezt a feltételt az MSZDP teljesíthetetlennek tartotta, mégis ez volt az első gesztus az ellenforradalmi kormányok részéről. A kurzus megrémült a Somogyi—Bacsó-gyilkosság várható külföldi visszhangjától s a két mártír temetésén megjelent hatalmas tömegtől. A forradalmakhoz hű budapesti dolgozók százezreinek néma temetési tüntetésével — a szélsőjobboldali sajtó szerint is — a kurzus hatalmas ellenfele jelent meg: „Ez a temetés csendes tüntetés volt a letűnt kommunista éra mellett . . .” és vádirat volt; „ide nézz világ; ide nézzetek . . . szomszédok és antantnépek, a fehér-terror kurzusa, a nemzeti hadsereg a közszabadságok gyilkosa . . .”¹⁴⁰ Apponyi Párizsból írt levele ország-világ elé tárta azt a csapást, amit a fehér-terror a békekonferencián mért a magyar ügyre.

Komolyan fontolóra kellett venni azt a táviratot is, amelyet az angol szakszervezetek kongresszusa nevében még március 12-én küldött a magyar kormánynak Henderson, a Labour Party vezére, a párt parlamenti csoportjának vezetője. A távirat felemelte szavát a munkásosztály üldözése ellen, és felszólította a kormányt, „. . . hagyja abba jelenlegi politikáját és alapítsa meg az új Magyarország alkotmányát, teljes politikai és kulturális szabadság alapján és különösen biztosítsa a szabad szólás és szabad sajtó jogait és a népek gyülekezési szabadságát, bármilyen legyen azok politikai és vallási meggyőződése. Felhívásunk különösen a volt Tanácsköztársaság biztosaira vonatkozik, akiknek pere most van folyamatban. Figyelmeztetjük a magyar kormányt, hogy a jelenlegi üldöző politika, amely a magyar munkásmozgalom ellen irányult, meg fogja akadályozni a brit és magyar nép között való barátságos összeköttetésnek újból való felvételét és agitációra adhat alkalmat a béke megkötésére a jelenlegi magyar kormánnyal vagy legalábbis anyagi segítség megtagadását Magyarország gazdasági újjáépítése céljából . . .”¹⁴¹

¹³⁶ Pesti Hírlap, 1920. március 30. Destrukció és újjáépítés. Írta: gr. Hadik János. — „A közelmúltban a szélsőradikalizmus hatalomra jutva — írta —, amikor a harcot a birtokos osztály ellen megindította, ugyanakkor a tőke s különösen az ipar létalapjait is aláásta s végeredményben elvezetett a bolsevizmushoz . . .”

¹³⁷ Új Nemzedék, 1920. június 26. A keresztény „kurzus” válságban.

¹³⁸ „Count Bethlen . . . during the last year has been mainly responsible for the coalition between the Small Landowners' Party and the Christian National Party . . .” Public Record Office. Foreign Office 371/6137. Central Europe. Confidential. No. 188. T. b. Hohler, Anglia budapesti főmegbízottja 1921. április 15-i jelentése Curzonnak.

¹³⁹ Ereky szerint Bethlen István az ellenforradalom hatalomra kerülését követő első hónapokban „azt mondta, hogy nem tartja ezt a politikát (ti. a keresztény nemzeti politikát — M. K.) másnak, mint népbolondításnak . . .” Nemzetgyűlési Napló 1920—1922. IV. kötet, 542.

¹⁴⁰ Új Nemzedék, 1920. február 24. Tüntetések egy koporsó körül.

¹⁴¹ A táviratot aláírta a „brit szakszervezetek kongresszusának parlamenti bizottsága nevében James Henry Thomas parlamenti tag, elnök; Charles Bowermann parlamenti tag, titkár. A munkáspárt végrehajtó bizottsága részéről W. H. Hutchinson elnök; Arthur Henderson parlamenti tag, titkár.” OL, MT jkv., 1920. március 24.

Az ellenforradalom különböző irányzatai között nem alakult ki egységes vélemény az MSZDP sorsáról, a végső döntést elsődlegesen külpolitikai tényezők és külpolitikai megfontolások determinálták. Ezt a felismerést jelezte Rubinek említett hozzászólása a március 16-i minisztertanácsi ülésen, valamint Ernszt Sándor felszólalása a kormányprogram nemzetgyűlési vitájában. Rubinek és Ernszt nézete alig hatott a kormány politikájára. Amikor a március 24-i minisztertanács ülésén ismét szóba került az MSZDP ügye, már a keresztényszocialista szempontok érvényesültek, a kormány teljesen magáévá tette Haller István érvelését. Haller tagadta a magyarországi munkásüldözés tényét s hangsúlyozta a munkásság és a szociáldemokrácia közötti különbségtétel szükségességét. Mondanivalóját így összegezte: „Létérdekünk, hogy ne váljék meg egyszer oly tényezővé a szociáldemokrácia Magyarországon, mint amilyen a közelmúltban volt . . .” Ezért fontosnak tartaná „a szakszervezeteknek állami felügyelet alá helyezését . . .”, a sztrájkjog szabályozását és annak kimondását, hogy a sztrájkért a szakszervezetek anyagilag felelősek. Biztosítani kívánta tehát a szakszervezeti szervezkedés jogát, de csak korlátozottan és „megfelelő” felügyelet mellett.

Ha a legitimisták Andrassy és Apponyi vezette konzervatív-liberális csoportjának nézeteit is számba vesszük az MSZDP irányában kialakítandó politika vizsgálatánál, a konszolidáció alapkérdéseiben meglévő véleménykülönbségek skálája tovább szélesedik. Andrassy a múltba tekintve vizsgálta azokat az okokat, amelyek a forradalmakhoz vezettek, s a dualista rendszer egyik gyenge pontját abban látta, hogy „a dolgozó nép, a városi és mezőgazdasági munkás csaknem teljesen ki volt zárva az alkotmányos életből . . .” Ezért e rétegek „nem érezték befolyásukat a mindennapi politikai, törvényhozási és hatalmi kérdéseknél, de időről időre szavuk döntővé vált. Nem mint választók — írja Andrassy —, hanem mint az utca szerepeltek. Nem válhattak konstruktív tényezőkké, hanem destruktívak voltak. A törvényen kívüli utakra terelődtek, mert befolyásukat nem az alkotmányos testületeken belül, de azokon kívül, rájuk gyakorolt nyomás, fenyegetés és terror által tudták csak érvényesíteni . . . Sokkal túlzóbb elméletek és irányok rajzáivá váltak, mintha képviselve lettek volna a parlamentben” — vonja le a következtetést Andrassy. A forradalmakat Andrassy egyszerűen e mulasztás következményének tartotta: „a hatalom minden átmenet nélkül került egyszerre a munkásság kezébe és véresen kellett a munkásosztály forradalmi elméletei, izoláltsága, teljes politikai tapasztalatlansága s a kormányzatban való gyakorlatlansága miatt lakolnunk . . .” S nemcsak társadalmilag, de nemzetileg is.¹⁴²

Andrassy bírálta Simonyi-Semadam programbeszédének a munkásosztállyal kapcsolatos fontos kitételét, hogy ti. a kormány „a munkásság anyagi érdekét fel fogja karolni, ha a munkásság közelíti a nemzet érületéhez . . .” Szerinte a munkásság anyagi és szellemi érdekeinek istápolása olyan kötelesség, amelyet nem köthet semminemű feltételhez a kormány, így nem kötheti a munkásvezéreknek vagy magának a munkásságnak a politikai magatartásához sem: „Minden kormánynak mindenkor egyik fő feladatát képezte, hogy a munkásság életnővjóit emelni törekedjék. De különösen áll ez ma, amikor a kormány s az egész világ szociális alkotások jelszavát hangoztatja, mikor az ipar válsága folytán a munkásság létviszonyai nagyon veszélyes jövő felé néznek . . .” Lehet-e a munkásosztálytól kötelességteljesítést várni — tette föl a kérdést Andrassy —, „ha a kormány a maga kötelességteljesítését feltételekhez kötné?” Ezután így folytatta: „A szociáldemokrata párthoz való politikai viszonyát a kormány s a többi pártok természetesen és helyesen attól tehetik függővé, hogy a munkásosztály minő politikai magatartást tanúsít; de a munkásság anyagi és szellemi érdekeinek szolgálata olyan nemzeti és emberi kötelesség, melyet a kormánynak feltétlenül teljesítenie kell . . .” Andrassy abból indul ki, hogy „a munkásság egy tekintélyes részét” az MSZDP „képviseli és fogja a közeljövőben is képviselni, tehát a nemzetgyűlésbe való, ahol minden létező erőnek helyt kellene foglalnia”. Az MSZDP ugyanis csak így tudná betölteni azt a szerepet a közéletben, „melyet a nemzet és saját érdekében be kellene töltenie . . .” Andrassy szerint a közrend és közbiztonság megóvása mellett biztosítani kell a választási és a sajtószabadságot az MSZDP számára is. A kormánynak gondoskodnia kell arról, hogy a szociáldemokraták egyéni akcióknak és magánbosszúnak büntetlenül ne lehessenek áldozatai. A forradalmakban vétkeket, csak törvényes úton, a bosszú kizárásával, az igazságszolgáltatás révén

¹⁴² Pesti Hírlap, 1920. április 4. A munkáskérdéshez. Írta Gróf Andrassy Gyula.

— A továbbiakban így írt: „A szocialista politika fegyverezte le a magyar haderőket pártérdekekből s alacsonyította hazánkat ellenségeink szabad prédájává; a szociáldemokrácia nem bírta a belső rendet, a gazdasági élet folytonosságát fenntartani, nem bírta önmagát mérsékelni . . .”

lehet felelősségre vonni. Mindenben vissza kell térni a törvényesség alapjára, s meg kell indulni a konszolidáció útján, amely egyedül biztosítja a társadalmi és gazdasági élet reneszánszát.

„Mindenki maga állapítja meg ideáljait, a munkás is — szögezte le. — Mindenki-nek meggyőződését tiszteltem, a szociáldemokratáét is, ha nem is osztom azt; ámbar a kommunizmusnak, a szociáldemokraták programjának megvalósítását lehetetlennek tartom a maga egészében, mégsem jut eszembe azt várni, vagy azt kérni a szociáldemokratáktól, hogy adják fel alapmeggyőződéseiket . . .” Nem ellenezte Andrassy az MSZDP internacionálisizmusát s nemzetközi kapcsolatait, „melyek az osztályérdekerek biztosításának leghatalmasabb eszközei közé tartoznak”. Sőt, Andrassy a szociáldemokraták nemzetközi kapcsolatait az ország érdekében is hasznosíthatónak vélte.¹⁴³

Mit kívánt mindezért Andrassy az MSZDP-től? Egyrészt, azt, hogy „szakítson a szociáldemokrata párt is a forradalom tanaival. Lássa be, hogy az elnyomott szegény országban a háború pusztításai után a kommunizmus megvalósítása, a szocializálás az egész vonalon teljes lehetetlenség, hogy a jövőt akkor biztosítsák a legjobban, ha a mostani nehéz időkben főleg azon vannak, hogy a munkásság jelenét megmentse, hogy a munkást olyan nivón tartsák, mely ideáljai megvalósításának az előfeltétele . . .” Másrészt: „Tartsák meg osztályöntudatukat, szervezetüket: azonban ne felejtsek el, hogy az osztály is része a nemzetnek: . . . tanuljanak azoktól a francia, angol, német szociáldemokrata munkásoktól, akik hűek nemzetükhöz is . . .”

Andrassy tehát a liberalizmus alapjáról bírálta a dualista rendszert, amely a munkásosztályt kizárta az alkotmányos életből. Erről az alapról emelt szót az MSZDP legalitásáért, nemzetgyűlésbe kerüléséért. Noha mindezek ellenében felszólította a pártot, mondjon le a forradalomról, ezekkel a liberális nézetekkel Andrassy akkor fehér hollónak számított a magyar uralkodó osztályok tagjai között. Ismereteink szerint e nézeteket — a sajtóban való közlés időpontjában — csupán Apponyi Albert osztotta.¹⁴⁴ Két hónappal később — 1920. június 17-én — Szerényi József éppen Apponyira hivatkozva fogalmazta meg ezeket röviden a nemzetgyűlés ülésén.

Az MSZDP sorsát mind Andrassy, mind a kormány a kialakulóban lévő új európai rend függvényének tekintette. Míg Andrassy véglegesnek fogta fel az új európai status quót és a győztes hatalmak állammodelljéhez kívánta igazítani a magyar ellenforradalmi rendszert, addig a kormány a Kapp-puccs, a német szélsőjobboldal első erőpróbája után várta a folytatást s az új európai rendet nagyon is amorfi állapotban levőként szemlélte.

Az MSZDP vezetői, bár nem hagyták figyelmen kívül a munkásosztály nemzetközi szolidaritását, pártjuk helyzetének mérlegelésekor csak lassan és következetlenül hódított a nemzetközi, ill. európai relációban történő gondolkodás. Kétségtelenül ez is egyik oka volt annak, hogy az MSZDP vezetői, a magyar munkásmozgalom történetének ezen szakaszában a legalitás biztosítása és a munkásosztály szenvedéseinek enyhítése céljából szokatlan eszközökhöz nyúltak: a pártvezetőség tagjai — mint említettük — felkeresték Rubinek Gyula földművelésügyi minisztert.¹⁴⁵ Rubinek nagyra értékelte az MSZDP látogatását, mert a külpolitikai elszigeteltségben levő ellenforradalmi rezsimnek nolens volens tudomásul kellett vennie, hogy „a szociáldemokrata pártnak úgyszólván döntő szava van ma a külföldön . . .”¹⁴⁶

A pártvezetőség tagjai március 24-én látogatást tettek Simonyi-Semadam miniszterelnöknél, és ekkor módosították Rubineknek tett ígéretüket. Az MSZDP vezetői kifejtették: „hogya az osztályharcot most nem is veszik fel, arról mégsem mondanak le és azt nem üntetik meg, hajlandók volnának azonban ép úgy (sic!), mint a németországi szociáldemokraták, a polgári pártokkal együttműködést keresni. Tudják, hogy ma Magyarországon nem képviselnek olyan nagy erőfaktort . . . mint azelőtt, vagy pedig mint a szociáldemokraták külföldön, ellenben tudatában vannak annak, hogy kitűnő kül-

¹⁴³ „Különböztetve ezt a kapcsolatot (ti. a párt nemzetközi kapcsolatait — M. K.) önmagában véve nem is tartom olyan veszélyesnek mint sok más. A hazafias érzésű munkás a nemzetközi kapcsolatot a nemzet érdekében is hasznosítja a békénél és a béke után is.” Uo.

¹⁴⁴ A továbbiakra vonatkozóan l. *L. Nagy*: i. m.

¹⁴⁵ OL, MT jkv. 1920. március 16.

¹⁴⁶ Rubinek ezért külön is a minisztertanács figyelmébe ajánlotta ezt az „úgy bel-, mint külpolitikai szempontból igen fontos ügy(et) és kívánatosnak tartaná, ha a szociáldemokrata párt ezen lépéséről (ti. a pártvezetőség nála tett látogatásáról — M. K.) a miniszterelnök úr a holnapi programbeszéde keretében a nemzetgyűlésen megemlékeznék . . .” Uo.

földi összeköttetésekkel rendelkeznek, amely körülmény nem lehet közömbös a mai magyar kormányzatra nézve. Ne hagyja tehát őket a magyar kormányzat olyan helyzetbe szoríthatni, hogy ők kénytelenek legyenek külföldön a jelenlegi magyarországi viszonyokról kedvezőtlen híreket leadni. . .” Sürgették az internálások megszüntetését és az internáltak szabadon bocsátását is.¹⁴⁷

Hosszabb távon tehát nem mondott le az osztályharcról a pártvezetőség, ha az adott időpontban — a fehérterror és a munkanélküliség közepette — annak szorgalmazását nem is tartotta időszerűnek. Az osztályharcról való átmeneti lemondást, az internálások megszüntetése ellenében ajánlotta fel a pártvezetőség. (Ismeretes, hogy az osztályharc a kapitalizmus objektív törvényszerűsége, amelyet a munkástömegek akkor is vívnak, ha a pártvezetőség annak átmeneti felfüggesztését deklarálja.)¹⁴⁸ Az MSZDP helyzete és sorsa azonban továbbra is nyitott kérdés maradt.¹⁴⁹

1920. április derekán, pár nappal a Friedrich-csoport kilépése után, szárnyra kelt a hír: a KNEP-ben „egy másik kiválási mozgalom is folyamatban van, amelynek az a célja, hogy a nemzetgyűlés mérsékelt politikusait tömörítse egy olyan új pártalakulás számára, amely kiindulópontja lehet egy nagy kormányzó többség létrejöttének. . .” A mozgalom élén a KNEP grófi csoportjához tartozó Teleki és Klebelsberg állt. Teleki emlékeztette a közvéleményt arra, hogy ő korábban is a keresztény pártok egységének volt a híve, s leszögezte, hogy a konzolidáció nem tűri meg „a különböző alapokon álló keresztény pártok szétforgácsolt” működését,¹⁵⁰ egységes kormányzópártra van szükség. Teleki és Klebelsberg kilépésének az volt az elsődleges oka, hogy a KNEP-et nem tekintették kielégítő politikai képviselőtűknek.¹⁵¹

Az egységes párt egyébként „a túlzó elemek kirekesztésével, a nemzetgyűlés nagy többsége” összefogásával jönne létre,¹⁵² „hivatása abban állna, hogy szervezetten, programszerűen és céltudatosan a kiegyenlítő inganyelv szerepét játssza a jobbról és balról érvényesülni akaró szélsőségek között”.¹⁵³ Ezért a Teleki—Klebelsberg-mozgalom „a keresztény egyesülés és a Kisgazdapárt mérsékelt elemeinek egyesítésére fekteti a fő súlyt”. Az így létrejövő mérsékelt vagy konzervatív kormánypárt — Andrassy szavai-val — „a bontó és rontó hatásoknak a legnagyobb eréllyel és kérélyhetetlen szigorral” ellenáll¹⁵⁴ „és biztosítja a Ház munkaképességét. . .”¹⁵⁵ Teleki e mozgalmat a magyar uralkodó osztályok egységes törekvésének tüntette fel, amit a politikai életben szokásos szóhasználatlaltal így fejezett ki: „komoly helyről mozgalmat kezdeményeztek azért, hogy egy többségi párt jöjjön létre s vegye át a kormányzást. . .”¹⁵⁶

A konzervatív párt vagy középpárt kibontott zászlajához — úgy tűnt — 22 képviselő csatlakozik, akik felhívásukban kifejtették, nem új pártalakulásról van szó, „hanem arról, hogy az első lépés az egyesülés céljából megtörténjék”.¹⁵⁷ A csatlakozók zöme a KNEP-hez tartozott. A kisgazda-programmal megválasztottak közül hárman csatlakoztak: Pallavicini, Czettler Jenő és Perlaky György.¹⁵⁸

A KNEP-ben rokonszenvenvel fogadták a mozgalmat.¹⁵⁹ Haller István a KNEP képviselőcsoportjának az elnöke támogató nyilatkozatot tett, amelyben a túlzó elemek kikapcsolását jelölte meg az egységes kormányzati párt megszületésének feltételeként. A KNEP képviselőcsoportjának értekezlete ugyancsak honorálta a felhívás intencióit, s

¹⁴⁷ OL, MT jkv. 1920. március 24.

¹⁴⁸ Vass József keresztényszocialista képviselő abszurdumnak tartotta azt követelni az MSZDP-től, sőt a keresztényszocialistáktól is, hogy mondjanak le az osztályharcról. Nemzetgyűlési Napló, 1920—1922. I. kötet 243. Ehhez hozzátehetjük, hogy a keresztényszocialisták nagyon is szűk határok között ismerték el a munkások osztályharcát.

¹⁴⁹ *Fehér András*: i. m. 131—132.

¹⁵⁰ Pesti Hírlap, 1920. április 14. Mozgalom a keresztény pártok egyesítésére.

¹⁵¹ *Gergely Jenő*: A keresztényszocializmus Magyarországon 156.

¹⁵² Pesti Hírlap, 1920. április 18. A pártok egyesülését akarja huszonkét képviselő.

¹⁵³ Új Nemzedék, 1920. április 18. Középpárt? Írta: Milotay István.

¹⁵⁴ Uo. 1920. április 4. Erős kormány szükséges. . .

¹⁵⁵ Pesti Hírlap, 1920. április 17. Az egységes kormányzópárt.

¹⁵⁶ Uo. 1920. április 14. Mozgalom a keresztény pártok egyesítésére.

¹⁵⁷ Uo. 1920. április 18. A pártok egyesülését akarja huszonkét képviselő.

¹⁵⁸ Perlaky György pécsváradi képviselő néhány nap múlva visszalépett a pártba.

Új Barázda, 1920. április 21. A Kisgazda- és Földművespárt egysége megbonthatatlan.

¹⁵⁹ Nemzeti Újság, 1920. április 18. Felhívás az egyesülésre. Kísérlet az egységes többségi kormányzópárt megteremtésére.

egyben sajnálattal konstatálta: „Ez állásfoglalás dacára valószínűnek tartják, hogy gróf Teleki Pál és hívei kilépnék a keresztény egyesülés pártjából és a gazdapárthoz csatlakoznak.”¹⁶⁰

A Kisgazdapárt ismét kulcs helyzetben volt, a Teleki—Klebensberg-mozgalom sikere rajta múltott. A Kisgazdapárt hallani sem akart semmiféle újabb fúzióról, hisz alig egy hónapja, hogy az előző fúziós rohamot elhárította. A párt most többek között a kisúistön főzés jogának visszaállításába temetkezett, s az államtitkárok és kormánybiztosok kinevezésénél a paritásos arány érvényesítésére ügyelt.¹⁶¹

Rubinek Gyula kecskeméti beszédében utasította el a fúzió gondolatát, nem utolsósorban azért, mert az „egyre jobban közeledő tiszántúli választásokon . . . úgysis a Kisgazda- és Földművespárt fog nagy többséggel kikerülni s ezzel a nemzetgyűlésnek meglesz az egységes kormányzópártja . . .”¹⁶² A tiszántúli választási győzelem birtokában a Kisgazdapárt maga óhajtott kormányzópárt lenni.

E magatartás a konzervatív nagybirtokos arisztokrácia Somssich—Rubinek-féle szárnyának önálló hatalmi aspirációit is tükrözte. Rubinek a KNEP-pel való egyesüléstől — éppúgy, mint korábban — a Kisgazdapárt egységét és az agrárius program sorsát féltette. Ekkor még a nagybirtokos arisztokráciának e csoportja sem ismerte fel, hogy csak a Bethlen—Teleki-csoporttal együttműködve tarthat igényt politikai szereplésre. Rubinek úgy látta, hogy a Nagyatádi Szabó-féle szárny demokratikus törekvéseire is a párton belül lehet veséset mérni, s így minden idő előtti fúzió e terve sikerét is veszélyeztette.

Apponyi — akinek nevét a Teleki—Klebensberg-mozgalom jóvoltából mint a miniszterelnöki posztra egyedül alkalmas politikusét emlegették — egy konzervatív közép-párt megteremtésére az időpontot korainak tartotta.¹⁶³

Mivel az egységes konzervatív kormányzópártnak fúzió útján való megalakulása Rubinekék ellenállása miatt legyőzhetetlen akadályokba ütközött, a Teleki—Klebensberg-csoport előtt most merült fel először az a terv, hogy a konzervatív többségi kormányzópárt kifejezéses pontjával a Kisgazdapártot választják ki.¹⁶⁴ Így került szóba az a terv, hogy azok a KNEP-képviselők, „akik agrárkerületeket képviselnek, s választóiknak adott programjukban a mezőgazdasági érdekek védelmére különös súlyt vetettek”, lépjenek be a Kisgazdapártba. Mintegy 15—20 képviselő szándékozott kilépni a KNEP-ből¹⁶⁵ és belépni a Kisgazdapártba.¹⁶⁶ Mivel a Teleki—Klebensberg-mozgalomnak a Kisgazdapárt felé fordulása a KNEP-ben újabb szakadás veszélyét idézte fel, Hallerék most már elhatárolták magukat a fúziótól, a Kisgazdapárt pedig nem lelkesedett a jövevényekért. Feltehetőleg ezzel magyarázható, hogy május elején a Teleki—Klebensberg-mozgalom várható megszűnéséről adott hírt a sajtó, mondván, a tiszántúli választások a többség kérdését úgysis eldöntik.¹⁶⁷

Már-már úgy tűnt, hogy a Teleki—Klebensberg-féle kezdeményezés a tervezgetés szintjén megreked, mígnem Teleki a kormánypártok között a tiszántúli választások ügyében kialakult viszályt s az azt kísérő kormányválságot alkalmas pillanatnak tartotta arra, hogy május derekán bejelentse a KNEP-ből való kilépését.¹⁶⁸ Néhány nap múlva 19 képviselő — kilenc kisgazdapárti és tíz KNEP-tag — követte Telekit.¹⁶⁹

¹⁶⁰ Pesti Hírlap, 1920. április 22. Teleki Pál külügyi bekapcsolódásunkról; Nemzeti Újság, 1920. április 22. A kereszténypárt állásfoglalása.

¹⁶¹ Uo.

¹⁶² Új Barázda, 1920. április 20. Rubinek a pártegységről és a földreformról; Uo. 1920. április 17. A KNEP válsága és a fúzió terve; Nemzeti Újság, 1920. április 20. Akadályok az egységes kormányzópárt megalakulásának útján.

¹⁶³ Új Nemzedék, 1920. április 9. Mozgalom Apponyi miniszterelnöksége mellett; Uo. 1920. április 11. Klebensberg Kunó gr. nyilatkozata. Pesti Hírlap, 1920. április 20. A nemzetgyűlés.

¹⁶⁴ Uo. 1920. április 30. A politika eseményei.

¹⁶⁵ Pesti Hírlap, 1920. április 25. Újabb kilépések a keresztény egyesülésből.

¹⁶⁶ Uo. 1920. április 14. Mozgalom a keresztény pártok egyesítésére.

¹⁶⁷ Uo.

¹⁶⁸ Uo., 1920. május 15. A kormányválság tovább tart.

¹⁶⁹ A Kisgazdapártból Borbély Maczky Emil, Czettler Jenő, Fáy Gyula, Gedeon Jenő, Huszár Elemér, Magyar Kázmér, őgr. Pallavicini György, Putnoky Móricz, Csukás Endre; a KNEP-ből Gyömrey György, Hermann Miksa, Karafiáth Jenő, Reischl Richard, Ruprecht Olivér, Sallai János, gr. Sigray Antal lépett ki. Pesti Hírlap, 1920. május 18. Egyesült Keresztény Nemzeti és Földművespárt megalakulása; Uo. 1920. május 19. (Apponyi nem bont zászlót.)

A Teleki—Klebsberg-mozgalomhoz tartozó 20 képviselő — inmár disszidensek — Egyesült Keresztény Nemzeti Kisgazda és Földműves Párt néven — a korábban meghirdetett elvek nyomdokain haladva — új pártot alapító deklarációt bocsátott ki. A deklarációból az derül ki, hogy a disszidensek a Kisgazdapártnak szánják a fontosabb szerepet: „Természetes, hogy az újjáépítés munkájában elsősorban a földre és a földet művelők osztályára kell támaszkodni, a földből kell kinőni az ipar és a kereskedelem újabb felvirágzásának is . . .” Hangsúlyozzák, hogy a konszolidációt, a pártviszályok megszüntetésének útját keresik, mert tudják, hogy „elsősorban a parlamenti konszolidáció az, amely hazánkban kifelé a bizalmat és a hitelt biztosítja . . .”¹⁷⁰

A Teleki—Klebsberg-mozgalom még új párttá sem formálódott, amikor a kialakult kormányválság közepette már így tudósított a sajtó: „nem kevés a valószínűsége annak a megoldásnak, hogy az új kormány túlnyomó részben a Teleki—Klebsberg-csoportból fog megalakulni, s azután ez a kormány fog kísérletet tenni a bonyolult parlamenti helyzet megoldására.”¹⁷¹ A KNEP és a Kisgazdapárt koalíciójából alakult Simonyi-Semadam-kormány azért távozna helyéről, mert „illetékes helyen végleg munkaképtelennek tekintik és megvan a komoly hajlandóság a mérsékelt középpártnak, e rögóta tervezett új kormányzótöbbségnek az életrehívására . . .” A Simonyi-Semadam-kormány „demissziója után, amely . . . hétfőn (május 17-én — M. K.) következik be, ennek a csoportnak a vezetői fognak megbízást kapni kabinetalakításra és az új kormányt Teleki Pál gróf, vagy . . . Czettler Jenő elnökletével szándékoznak megalakítani . . .” A fontosabb tárcaák betöltésénél a következők kerültek szóba: Teleki miniszterelnöksége esetén Andrassy lenne a külügyminiszter, a KNEP-tag Hegyeshalmi Lajos, a Hitelbank igazgatósági tagja a kereskedelemügyi miniszter, Kenéz Béla vagy Pallavicini György a földművelésügyi miniszter. A belügyministerségre három, más-más irányzathoz tartozó politikus neve került szóba: Szmcsecsányi György, Dömötör Mihály és Putnoki Mórícze. A hadügyminiszteri posztra a katonatisztek körében a Soósnál nagyobb tekintéllyel rendelkező Sréter István ezredes a jelölt. Az új alakulást Apponyi is támogatja.¹⁷² A Somsich—Rubinek-féle csoport kivételével, az uralkodó osztályok szinte valamennyi árnyalatát — de mindenekelőtt a Bethlen—Teleki-csoportot — felölelte volna ez a kombináció.

A disszidensek fellépése összebékítette a tiszántúli csonka választókerületek miatt civakodó koalíciós partnereket, s megszületett a megegyezés.¹⁷³ A kormányválság ezzel megszűnt. A disszidensek zászlóbontása elveszítette jelentőségét, s kormányalakítási tervük kúba esett. A KNEP lapja kárörömmel írta, hogy az új pártot alapító képviselők rosszul választották meg a színrelépés időpontját, a válság ugyanis a két párt megegyezésével elsimult.¹⁷⁴ A csonka választókerületek kérdésében történt megegyezést egy azzal egyenrangú további egészítette ki. Már 1920. május elején, a kormányalakító tárgyalásokon felmerült a két kormánypárt közös intézőbizottságának létrehozása, amelynek feladata a Kisgazdapárt és a KNEP politikai együttműködésének koordinálása. A közös intézőbizottság most született meg, élére Prohászka Ottokár, a KNEP egyik tekintélyes politikusa került.¹⁷⁵

A disszidensek ezután Apponyi fellépésétől¹⁷⁶ várták új képviselők csatlakozását, táboruk kiszélesítését,¹⁷⁷ de a nagy tekintélyű politikus egyelőre várakozó álláspontra helyezkedett.¹⁷⁸

Az uralkodó osztályok és a kispolgári politikusok között ez volt az utolsó olyan jelentős erőpróba, amikor Hallerék és Nagyatádiék még érvényesíteni tudták akarataikat. Az erőpróba kimenetele az aláírás megérett békeszerződés árnyékában alakult ki: a helyzet elmérgesítése megakadályozta volna a békeszerződés aláírását s így a rendszer nemzetközi elismerését, amit pedig az uralkodó osztályok mindennél fontosabbnak tartottak.

¹⁷⁰ Új Nemzedék, 1920. május 18. Új pártalakulás a válság megoldására.

¹⁷¹ Virradat, 1920. május 16. A kormányválság parlamenti válsággá súlyosodott.

¹⁷² Uo. A Teleki—Klebsberg-csoport kormányt alakít.

¹⁷³ Pesti Hírlap, 1920. május 18. Megegyezés a tiszántúli választások ügyében.

¹⁷⁴ Nemzeti Újság, 1920. május 19. A politikai helyzet.

¹⁷⁵ Pesti Hírlap, 1920. június 10. A kormány tervezete a rend helyreállítására.

¹⁷⁶ Új Nemzedék, 1920. április 4. Ki a legnagyobb élő magyar? — kérdések, kétértelműségek, válaszok.

¹⁷⁷ Uo. 1920. május 19. A politika hírei.

¹⁷⁸ Pesti Hírlap, 1920. május 19. Apponyi nem bont zászlót.